

källan

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

SLS

1 / 2 0 2 2

Maïmouna Jagne-Soreau blottlägger fördomar om icke-vit litteratur

*Albert Edelfelts och
Ellan de la Chapelles
brokiga äktenskap*

INNEHÅLL

- 1 Ledare
- 6 En svensk by i Ukraina
- 7 Lättare att publicera arkivmaterial på nätet
- 8 Dyk ner i tidningsskatten!
- 13 Förfalskare under lupp
- 14 Helgon i vardagen
- 18 Icke-vit litteratur exotiseras och förminskas
- 22 Ett äktenskap av bojor och friheter
- 26 Dialekter hörs och syns online
- 28 Forskare + företag = sant
- 32 Velfärdsstaten ska aldrig tas för given
- 34 "Livet består av möten"
- 36 Nytt ljus på spelmanskulturen
- 38 Att läsa är som att andas
- 41 "För två år sedan hade jag aldrig trott detta"
- 42 Folkdans på foto och film samlades in
- 43 Nytt ur SLS utgivning

källan

Källan. Svenska litteratursällskapet informerar 1/2022 (29:e årgången).
Utgivare: Svenska litteratursällskapet i Finland, PB 158, 00171 Helsingfors.
www.sls.fi, tfn 09 618 777, e-post: info@sls.fi

Ansvarig redaktör: Marika Mäklin. **Redaktörer:** Malin Bredbacka-Grahn, Nora Ervalahti, Hedvig Rask, Emma Tuominen. **Övriga redaktionsmedlemmar:** Nina Edgren-Henrichson, Christer Kuvaja, Kristina Linnovaara, Jonas Lång, Jennica Thyllin-Klaus. **Layout:** Antti Pokela. **Fotograf** (när inte annat anges): Janne Rentola.

Tryck: Nord Print Ab 2022. Tryckt i EU. ISSN-L 1237-8356. ISSN (print) 1237-8356. ISSN (online) 2242-6787.

Omslag: Foto: Janne Rentola. Arkivbildernas signum: s. 6 SLS 182 e, s. 7 ÖTA 112, s. 22 SLSA 1103, s. 37 SLS 83, s. 39 SLS 2370, s. 40 SLS 2370, s. 42 FMI 502.
Bild på s. 17 SDHK nr 25753 (Riksarkivet, Stockholm)

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

Jannica Fagerholm

Att förvalta en förmögenhet när världen gungar

INOM FINANSVÄRLDEN, och nuförtiden också mer allmänt, talar man om *black swans*, det vill säga svarta svanar. Med det avses händelser som är oförutsägbara och oväntade, men som får extrema konsekvenser när de inträffar. Under de två senaste åren har vi fått uppleva två dylika händelser: en pandemi och ett krig. Både pandemin och kriget är katastrofer som drabbat människor i stor omfattning. De åtgärder som samhället då vidtar ska givetvis främst vara inriktade på att minska mänskligt lidande – och så har också varit fallet. Men för att skapa resurser för detta krävs starka ekonomiska muskler, både från den offentliga och från den privata sektorn. Därmed har också vi som jobbar med förmögenhetsförvaltning en viktig roll i kriser.

Inom SLS finansråd har vi i årtionden arbetat med en långsiktig placeringsstrategi, vars avsikt är att säkerställa att kapitalet vi är utsedda att förvalta sköts på bästa möjliga sätt. I uppdraget ingår en strävan att säkerställa att avkastningen går hand i hand med den risktagning man är beredd att acceptera. Samtidigt är vi inom finansrådet väl medvetna om att en högre risknivå i portföljen över tid också ger en högre avkastning. Och högre avkastning är något som vi gärna eftersträvar, eftersom det är just avkastningen som möjliggör verksamheten både inom SLS och bland Svenska kulturfondens bidragsmottagare.

Arbetet med förvaltningen av förmögenheten inom finansrådet innefattar givetvis diskussioner om makroekonomi, förväntad utveckling på tillgångsslag och placeringsalternativ. Men i lika hög grad går arbetet ut på att blicka ännu längre framåt än enbart till det närmaste verksamhetsåret. Vi följer noga med hur SLS och Kulturfondens reserver utvecklas och hur de förväntas utvecklas i olika scenarier. Målet med detta arbete är att säkerställa att vi i så hög grad som möjligt kan bidra till verksamheten med medel som utvecklas stabilt och förutsägbart – även i lägen då världen runt oss gungar. Vi ser ogärna att man i svåra lägen måste skära i verksamheten på grund av svag avkastning på placeringarna. Tvärtom är det snarare så att det just då är ännu viktigare att föreningar och stiftelser kan vara aktiva med att på olika sätt stödja verksamhet i krissituationer. Detta har hela stiftelse- och föreningsfältet på ett tacknämligt sätt visat sig göra under de två senaste åren, då stödet till allmännyttig verksamhet uppgått till över en halv miljard euro.

Jag hoppas att alla vi som jobbar med allmännyttig verksamhet, oberoende av om det gäller förvaltning av kapitalet eller förverkligandet av den värdefulla verksamheten, i dagens läge känner extra stor tacksamhet. Tacksamhet för att vi får leva i ett land där årtal av initiativ och innovationer lett till ett samhälle där privat kapital skapats, och nu i denna stora utsträckning kan användas till det allmänna bästa. ●

”Vi följer noga med hur SLS och Kulturfondens reserver utvecklats och hur de förväntas utvecklas i olika scenarier.”

Jannica Fagerholm är medlem i SLS finansråd och ordförande för föreningen Stiftelser och fonder r.f.
Foto: Tomi Parkkonen

Magisterpriser till Soila Joutsalainen och Miranda Geust

SLS tilldelade i maj Lars och Bojen Huldéns magisterpris i språkvetenskap till fil.mag. Soila Joutsalainen (t.h.) vid Jyväskylä universitet för avhandlingen *"Perillä Monacossa. Creme de la creme... Pusi till alla!". En fallstudie av tvåspråkig kommunikation och språkväxling i en familj*. Joutsalainen's avhandling behandlar språkväxling hos en tvåspråkig familj, det vill säga vilka språk familjemedlemmarna använder, hur de används och varför. Materialet bygger på både muntliga familjeinteraktioner och skriftlig Whatsapp-kommunikation.

Fil.mag. Miranda Geust vid Åbo Akademi tilldelades Josua Mjöbergs magisterpris i litteraturvetenskap för avhandlingen *"En vacker dag har vi vänt så många blad att ingenting av det här har hänt."* Om våldtäktsnarrativ i Monika Fagerholms *Vem dödade bambi?*. Geust undersöker förhållandet mellan berättarperspektiv, kronologi och etablerade samhälleliga våldtäktsdiskurser i Fagerholms roman. ●

Anna Slotte och Gunilla Widén nya medlemmar i SLS vetenskapliga råd

Docent Anna Slotte (t.v.) och professor Gunilla Widén valdes in i SLS vetenskapliga råd vid årsmötet den 7 april.

Anna Slotte är docent och verkar som universitetslektor vid den svenskspråkiga lärarutbildningen på pedagogiska fakulteten vid Helsingfors universitet. Hennes forskning berör undervisningens digitalisering och flerspråkighet i pedagogiska sam-

manhang, särskilt med fokus på språkstärkande undervisning, språköverskridande verksamhet och digital litteracitet.

Gunilla Widén är professor i informationsvetenskap och prorektor för undervisning vid Åbo Akademi. Hennes forskning berör informationsbeteende, media- och informationskompetens samt kunskapsledning och hon har lett ett fler-

tal stora projekt om nyckelkompetenser i informationssamhället.

Widén och Slotte efterträder professor Tom Moring och professor Camilla Wide. Vetenskapliga rådet är tillsammans med finansrådet SLS högsta förtroendeorgan, med uppdraget att säkerställa att sälls-kapets vetenskapliga och kulturella syften förverkligas. ●

ARBETSRUM I SLS HUS

Trött på att jobba med laptoppen vid köksbordet? I våras blev det möjligt för forskare, kulturaktörer och opinionsbildare att ansöka om arbetsrum i SLS hus på Riddaregatan 5 i Helsingfors för högst tre år. Man kan ansöka om ett eget rum eller om en arbetspunkt i ett delat rum. Rummen är kostnadsfria för användarna.

I den första utlysningen kom tretton ansökningar in och nio sökande beviljades arbetsrum. Rummen tas i bruk i september.

I fortsättningen utlyses arbetsrummen när de blir lediga.

För att beviljas ett arbetsrum måste man arbeta med något som har en koppling till SLS syften och fondvillkor, vare sig det handlar om forskning, skönlitterärt skrivande eller annan verksamhet.

Mer info om arbetsrummen och vem som kan ansöka finns på sls.fi/stipendier. •

Lär programvara att förstå finlands- svenska

Att styra maskiner med rösten blir allt vanligare, men hur väl fungerar det när man talar finlandssvenska? Kampanjen Donera prat vill samla in inspelat prat på svenska från alla håll i Finland. Inspelningarna kan sedan hjälpa forskare och programutvecklare att skapa en röststyrning som förstår finlandssvenska. Gå in på webbplatsen doneraprat.fi och prata om de olika ämnen som finns där. Kampanjen Donera prat genomförs av Yle, Helsingfors universitet och SLS. ●

Rättelse

I en notis om Tollanderpristagarnas träff i Borgå (*Källan* 2/2021) påstod vi felaktigt att den fjärde personen från höger på bilden var Erik Kruskopf. Personen är Klaus Törnudd och ingen annan. Vi beklagar misstaget! ●

NU KAN DIN FÖRENING GÖRA EN INSAMLING TILLSAMMANS MED SLS

Planerar din förening att samla in material till exempel för ett jubileumsår, en publikation eller en utställning? Kanske vill ni efterlysa fotografier eller andra dokument genom ett upprop? Eller samla in berättelser och minnen med hjälp av enkäter? Då kan SLS hjälpa till.

Fram till den 15 augusti tar vi emot förslag på insamlingsprojekt i samarbete med föreningar och organisationer. Om

din förening blir vald planerar vi tillsammans både innehåll och upplägg samt hur insamlingen ska spridas för att hitta rätt målgrupper. Vi hjälper också till med frågor om dataskydd och upphovsrätt.

Insamlingen genomförs av SLS. När materialet är insamlat och föreningens projekt klart arkiveras materialet vid SLS och blir fritt tillgängligt för alla intresserade. Läs mer och ansök på sls.fi! ●

Lisbeth Kjellin går i pension

Lisbeth Kjellin har under många år varit en central person på SLS och för många utanför huset den som man har vänt sig till när man haft ärende till sällskapet. Hon anställdes som kanslisekreterare 1989 och från 2020 har hon arbetat som pris- och understödskoordinator inom forskningssektorn.

Genom åren har Lisbeth Kjellin vid sidan av löpande kansli-ärenden haft hand om stipendier, prisutdelning och medlemsärenden. Hon har skött kontakter till författare och förlag, och inte minst har hon bistått förtroendevalda. Under många år hade hon en central roll i SLS medverkan i bokmässorna i Göteborg och Helsingfors. Många är också de årshögtider som hon var med om att ordna, där hon i synnerhet var engagerad i supéarrangemangen. Inom forskningssektorn har Kjellin utöver prisen hantlat bland annat trycknings- och översättningsstöd till förlag. I oktober går hon i pension och ser fram emot att få ägna sig åt att läsa och resa. ●

FRIVILLIGA MÖBLERADE BOSTÄDER FÖR FLYKTINGAR FRÅN UKRAINA

När Ryssland inledde sitt anfallskrig mot Ukraina i februari kände många förtroendevalda och anställda vid SLS ett behov av att hjälpa dem som flydde undan kriget. I slutet av mars beslutade SLS och Svenska kulturfonden gemensamt att upplåta ett tjugotal hyresbostäder i Helsingfors för ukrainska flyktingar.

Bostäderna möblerades av SLS med hjälp av frivilliga i SLS och Kulturfondens personal. De första flyktingarna kunde flytta in i april. De får bo kostnadsfritt i bostäderna i ett år.

De boende väljs ut på humanitära grunder av den finländska Ukrainaföreningen (Ukrainalaisten yhdistys Suomessa). SLS och Kulturfonden samarbetar även med Nätverket för heminkvartering inom ramen för bostadsprojektet. ●

Lättare att publicera arkivmaterial på nätet

Det kan snart bli möjligt för SLS att tillgängliggöra arkivmaterial på nätet snabbare och effektivare, och även ge forskare möjlighet att använda arkivmaterial för data- och textutvinning. Det här sker till följd av ett EU-direktiv.

Text: Sofia Grünwald

FÖR ATT FÖREHETLIGA hur upphovsrätter hanteras på nätet i EU-länderna antogs ett EU-direktiv, Digital Single Market (DSM) år 2019.

– Vem har rätt till material på nätet och hur ansvarar aktörer på nätet för att upphovsrätten iaktas? Till exempel sådana frågor tar DSM-direktivet ställning till, säger **Jonas Lång**, kanslichef och ansvarig för rättighetsfrågor vid SLS.

Direktivet implementeras i EU-länderna genom nationell lagstiftning. Lagförslaget för att uppdatera den finska upphovsrättslagen i enlighet med DSM-direktivet behandlas som bäst i riksdagen.

För vetenskaps- och kulturarvsorganisationer som SLS innebär DSM-direktivet bland annat att det blir lättare och effektivare att tillgängliggöra upphovsrättsskyd-

dat material på nätet för både forskare och den stora allmänheten.

– DSM-direktivet öppnar möjligheten att publicera på nätet sådant upphovsrättskyddat material som inte finns på marknaden, till exempel böcker som är slutsålda, samt privata dagböcker, brev och foton som aldrig varit tänkta att säljas, utan att på förhand utreda upphovsrätterna.

Största delen av SLS arkivmaterial är nu tillgängligt endast vid besök i SLS forskarsalar, eftersom den nuvarande lagstiftningen inte tillåter att materialet läggs ut på nätet utan upphovsrättsinnehavarens tillstånd.

Snabbare att öppna kulturarvet på nätet

Det är mycket tidskrävande att spåra upp alla potentiella rättighetsinnehavare för ett verk. För en stor del av materialet, såsom gamla fotografier, är fotografen dessutom okänd.

– DSM-direktivet medför att man inte längre behöver kontakta varje enskild rättighetsinnehavare i förväg för att be om tillstånd att publicera, säger Jonas Lång.

Direktivet beaktar givetvis även rättighetsinnehavarna. De har rätt att förbjuda att materialet används. Sex månader före materialet läggs ut på nätet måste det registreras i en allmän europeisk portal, för att ge rättighetsinnehavare möjlighet att utöva

Tack vare DSM-direktivet kommer kulturarvsorganisationer som SLS att kunna lägga ut mer material, bland annat gamla fotografier, på nätet. Här ses badstranden i Vika i Vasa 1966. Foto: Rafael Olin/Rafael Olins fotosamling

sin förbuds rätt till publiceringen.

I det finska lagförslaget om DSM-direktivet har man tyvärr kraftigt begränsat rätten att öppna sådant material som aldrig varit i handeln, till att endast gälla äldre material. Här avviker man – i motsats till exempelvis Sverige – från direktivets grundidé att ge kulturarvsorganisationerna större möjligheter att lägga ut material på nätet.

DSM-direktivet möjliggör också att organisationer får göra så kallad text- och datautvinning utan avtal med upphovspersonen för det ursprungliga verket.

– Data- och textutvinning betyder att man ur stora materialsamlingar i digital form tar ut relevant information av olika slag. De databaser som skapas på detta sätt kan sedan användas i forskningen. Denna metod används bland annat då man använder inspelningar av talspråk för att skapa modeller för digital taligenkänning. ●

Katja Hellman, chef för SLS arkivs samlingar i Vasa, och Göran Fors, ordförande för Vasanejdens släkt- och bygdeforskare, är entusiastiska över att allmänheten nu också i SLS forskarsal i Vasa har möjligheten att läsa digitaliserade svenskspråkiga dagstidningar från 1940 framåt. Foto: Linus Lindholm

DYK NER I TIDNINGS- SKATTEN!

Det finns projekt och så finns det mastodontprojekt. Sådana som stärker landets demokrati och stöder medborgarens minne. Sådana som Nationalbibliotekets satsning på att digitalisera alla svenska dagstidningar i Finland. Projektet går dessutom framåt i racerfart.

Text: Susanna Landor

ALLA ÖSTERBOTTNINGAR VET KANSKE INTE OM DET, men två kvarter från Vasa salutorg ligger en veritabel skattkista. Åtminstone för den som är vetgirig och intresserad av historia. På gatuplan vid Handelsplanaden 23 finns SLS arkivsamlingar och forskarsal, och här kan vem som helst dyka ner i skatterna – som bara blir fler.

Tack vare Nationalbibliotekets pågående treåriga storsatsning att digitalisera alla svenska dagstidningar i Finland från 1940 framåt utökas också betjäningen hos SLS, något som därmed även gynnar Vasabor och övriga österbottningar.

I SLS forskarsal kan besökaren boka en tid vid en dator som ger åtkomst till Nationalbibliotekets tidningsdatabas och bekanta sig med alla utgivna tidningar från 1771 fram till efterkrigstiden i sökbar form. Vid utgången av 2023 ska alla svenskspråkiga dagstidningar också från senare år vara digitaliserade.

– Vi får ett jättefint tillskott till det material vi kan erbjuda i takt med att årgång efter årgång digitaliseras och blir tillgängliga i Nationalbibliotekets databas. Jag ser det som en satsning på ökad tillgänglighet och demokrati, säger **Katja Hellman** som är chef för SLS arkivsamlingar i Vasa.

TIDNINGEN VASABLADET

Släkt- och hembygdsforskare

och Mellersta Österbotten

N:o 122 — 1949
Fredagen den 17 juni

Svenska riksdagen och röstade.

**Storlände sol över
kunglig födelsedag.**

**Strölande sol över
kunglig födelsedag.**

**Strölande sol över
kunglig födelsedag.**

**Strölande sol över
kunglig födelsedag.**

**Strölande sol över
kunglig födelsedag.**

**Strölande sol över
kunglig födelsedag.**

**Strölande sol över
kunglig födelsedag.**

**Strölande sol över
kunglig födelsedag.**

**Strölande sol över
kunglig födelsedag.**

**Strölande sol över
kunglig födelsedag.**

Fred för Österrike och modus vivendi i fråga om Tyskland?

Paris, 16 juni. Utrikesministerkonferensen kommer, om beaktning efter ett införförhållande i sina kiska tillgångar som kan finnas i landet. Själv skulle till 150 miljoner dollar att betalas under beaktning av 6 år som ersättning för sina kiska på tyska tillgångar i Österrike.

Överläggningarna i Paris har sålvt intresset hela dagen och man fortsatte för första gången under denna session med sammanträden även efter middagspausen. Detta seses tyda på att diskussionen om det österrikska fördraget avslutats. Under ett senare sammanträde vietas ministerna såla tillgångarna om överenskommet om Tyskland. Det verkar också om ministerna blir tvungna att hålla ett allsmannamöte i Norge.

3,3 miljoner utan arbete i Amerika.

Washington, 16 juni. Den pågående sjunkningen i USA betecknar president Truman som ett slag av eftertryckthet. Han förklarar att han tänker rensa ut varande. En i förvaltningsen faller eller för antikomunisthyser.

Presidenten ansåg inte att arbetslöshetsproblemet tydde på en kris. Ingeträgarna sja på lågt skall preciseras i en rapport som ligger till lags från för kongressen. Cirka 3,3 miljoner män är f. n. arbetslösa i USA. Efter ett senare med Truman på söndagskvällen förklarade bilateralförhandlingarna mötande sådana att regering kommer att sätta in kraftiga åtgärder mot den allvarligt ökande arbetslösheten.

Normal järnvägs trafik i England på söndagen

Den inofficiella strejken upphörde i London, 16 juni. Brittiska arbetarsamfundet meddelar att britiska järnvägsmanförbundet styrelse beslutat att järnvägssträffen skall gå normal på söndag. Förbundet uppmanade sina medlemmar att återvända till den inofficiella söndagsstrejken.

FN:s ATOMUTSKOTT GER UPP.

Strömlingstätt att fortsätta.

New York, 16 juni. Ett utskott, som tillhört av FN:s atomkommission meddelar, att det anser det rimligt att hålla några fler sammanträden för att utvärdera på när någon överenskommet om att återvända till Rysslands och Ukrainas beaktning. Förklara sig är stånd att något någon överenskommet.

Täget störade nedjör banvallen.

En godståg på väg från Frankfurt sprack i staden den 15:a staden Lindein. Lokomotivet fortsatte flera 100 meter framåt och störtade till sist ned för järnvägsbanan. Med hjälp av lyftkran kunde räddningssamfundet lyfta upp det dödade tåget.

I och med fondfinansieringen kunde Nationalbiblioteket, som har tillgång till landets alla tidningar i pappersform, axla allt ansvar för det tekniska utförandet av digitaliseringen.

– Det var helt avgörande att Nationalbiblioteket fick stöd av utomstående finansiärer, säger Pirjo Karppinen.

När projektet är i mål i slutet av 2023 kommer närmare sex miljoner svenskspråkiga dagstidningssidor att finnas tillgängliga digitalt. Tidningsårgångar fram till 1949 är nu digitaliserade och fritt tillgängliga för alla på webbplatsen digi.kansalliskirjasto.fi. I fjol ökade användningen av det digitaliserade materialet på webbplatsen med 63 procent jämfört med 2020, uppger Karppinen.

Som bäst digitaliseras tidningssidor från 1950-talet framåt. Materialet kommer att vara tillgängligt i Nationalbibliotekets läsesalar, i de fem så kallade friexemplarsbiblioteken, i SLS forskarsalar i Vasa och Helsingfors, vid Ålands landskapsarkiv och vid Brages Pressarkiv. Användarrättigheterna för de tre sistnämnda arkiven gäller åtminstone till 2026.

I SLS kundtjänst i centrum av Vasa räknar enhetschef Katja Hellman upp alla potentiella användare i regionen:

– Släkt- och hembygdsforskare, akademiska forskare, skolelever, studerande, författare, pjäsförfattare, den som ska skriva en historik om ett lokalt företag eller sin hemort och alla som gör research för skönlitterära eller historiska verk kan säkert ha nytta av källmaterialet i tidningsdatabasen. Att kunna läsa in sig på hur lokalsamhället såg ut på den tiden eller vilka frågor som debatterades kan också ge viktig tilläggsinformation.

Ökad tillgänglighet i Österbotten

Som ordförande för Vasanejdens släkt- och bygdeforskare med cirka 300 medlemmar platsar **Göran Fors** på listan över hugade användare. Han applåderar satsningen.

– Många personer bor inte längre på den ort där slakten har sina rötter, så för dem underlättar det här forskningen betydligt. Svenska lokaltidningar fokuserar dessutom mer på frågor och personer som är relevanta för oss svenskspråkiga jämfört med finska tidningar. Det är också utmärkt att man lätt kan jämföra vad olika tidningar har skrivit om samma skeenden, säger Fors

Redan före pandemin kunde Fors skönja ett växande intresse för släktforsk-

Digitaliserade dagstidningar

Åren 2021–2023 digitaliserar och tillgängliggör projektet alla svenskspråkiga dagstidningar som publicerats i Finland från 1940 fram till 2018. Senare utkomna tidningar är tillgängliga i Nationalbiblioteket (NB) och friexemplarsbiblioteken.

Samarbetspartner är NB, SLS, Ålands landskapsarkiv, Pressarkivföreningen och Kopioisto. Ett licensavtal med Kopioisto möjliggör att materialet blir tillgängligt i arkiven.

Åtta fonder och stiftelser deltar i finansieringen på 1,85 miljoner euro: Svenska kulturfonden, SLS, Föreningen Konstsamfundet, Stiftelsen Tre Smeder, Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne, Stiftelsen för Åbo Akademi, Svenska folkskolans vänner och Harry Schaumans Stiftelse.

Dagstidningar som publicerats till och med 1949 finns tillgängliga för alla på webbplatsen digi.kansalliskirjasto.fi åtminstone fram till slutet av 2026.

Enligt lagen ska alla utgivna dagstidningar i Finland finnas tillgängliga på NB, Riksdagsbiblioteket och fem andra friexemplarsbibliotek (universitetsbibliotek), bland dem Åbo Akademis bibliotek.

Svenskspråkiga dagstidningar från åren 1950–2018 kommer efter hand som de digitaliseras att kunna läsas även på SLS arkiv i Helsingfors och Vasa, Brages Pressarkiv i Helsingfors och Ålands landskapsarkiv.

”Många personer bor inte längre på den ort där släkten har sina rötter, så för dem underlättar det här forskningen betydligt.”

ning. I och med att många haft mer tid hemma och suttit ännu mer vid datorn har intresset bara ökat.

– I synnerhet den typen av forskning som sker på nätet och inte kräver att man sitter och bläddrar i fysiska upplagor har ökat i popularitet.

Trenden korrelerar med att tillgången till en del fysiska arkiv har försvårats eller att de helt hotar försvinna på vissa orter. I Vasa har till exempel Riksarkivet aviserat om en flytt 2024. Enligt planen skulle 11 000 hyllmeter arkivmaterial fördelas på Riksarkivets andra verksamhetsställen. Kvar i Vasa skulle bli endast 500 hyllmeter, inhyst i Vasa stads centralarkiv.

Om planerna verkställs kan det innebära en ännu större efterfrågan på SLS ökade arkivtjänster.

– Den stora fördelen med att söka i den här databasen, jämfört med i en enskild tidnings arkiv, är möjligheten att på samma gång söka i alla tidningar enligt ett årtal, en person, en plats eller en enskild händelse. I gränssnittet kan man också välja att söka till exempel enbart i sådant som är utgivet i Vasa eller Helsingfors eller på andra sätt begränsa materialet, förklarar Katja Hellman.

– Att få tillgång till den delen av Nationalbibliotekets digitala material som inte är fritt tillgängligt har inte tidigare varit möjligt i Vasatrakten.

Det bästa kvittot på en lyckad satsning vore en jämn ström av besökare till SLS forskarsal, menar Hellman. ●

Johanna Wassholm

Förfalskare under lupp

ATT HA TILLGÅNG TILL skriftliga dokument av olika slag är en förutsättning för att kunna agera som fullvärdig samhällsmedlem. Människor i det tidiga 1800-talets Finland måste kunna uppvisa till exempel prästbevis och orlovssedlar (intyg av en husbonde om att en person var fri från tjänst) för att förflytta sig från en ort till en annan eller för att kunna få anställning. En person som av en eller annan orsak saknade de rätta dokumenten befann sig i en besvärlig situation, ur vilken förfalskningar erbjöd en möjlig utväg. En del försökte förfalska dokument själva, medan andra lät någon mera kunnig tillverka förfalskningar mot ersättning. Därtill fanns det så kallade falskmyntare – personer som förfalskade pengar för ekonomisk vinning.

Lägreståndspersoner som tillverkade och använde förfalskningar studeras för närvarande i det SLS-finansierade forskningsprojektet *Allmogens litterarisering och kunskap om det svenska språket i brottslig kontext i Finland under 1800-talets första hälft*. Projektet leds av professor Kirsi Vainio-Korhonen vid Åbo universitet och inleddes i år.

Förfalskning uppfattades som ett grovt brott – enligt 1734 års lag samt kungliga och kejserliga förordningar behandlades alla förfalskningsbrott i hovrätterna. Det är Vasa hovrätts och Åbo hovrätts arkiv som tillhandahåller det rikliga källmaterial som vi forskare i projektet – Josefin Sjöberg, Mikael Korhonen, Mari Välimäki, Taina Saarenpää och jag själv – de närmaste åren fördjupar oss i.

Via rättegångshandlingarna får vi forskare kunskap om de personer som tillverkade och använde förfalskningarna samt även om deras motiv. De förfalskade dokumenten, som har bevarats i original, är som sådana enastående och värdefulla materiella kvarlevor av allmogens kontakter med skriftkulturen i början av 1800-talet i Finland. Skriftligt material av personer ur de lägre stånden har sällan bevarats, vilket begränsar möjligheterna att utforska skrivkunigheten på denna samhällsnivå.

Förfalskningsfallen erbjuder fascinerande inblickar i de lägre ståndens skriftliga praktiker och språkanvändning. I bred bemärkelse belyser de allmogens rättsliga kompetens, det vill säga förmågan att förstå hur juridiska termer används. Kompetensen att navigera i det rättsliga systemet var en tillgång, som dock också kunde missbrukas genom tillverkning eller användning av förfalskningar.

Det språkliga perspektivet är särskilt intressant i ljuset av den språkliga situationen i Finland efter 1809 där tre språk – finska, svenska och ryska – ständigt var närvarande. Den språkliga mångfalden skapade tidvis förvirring och ställde krav på förfalskarnas språk- och skrivkunskaper. Också detta är en aspekt av ett tidigare synnerligen okänt fenomen i det tidiga 1800-talets Finland som vi i projektet under de fyra följande åren ser fram emot att utforska och belysa. ●

Johanna Wassholm är docent och specialforskare vid Åbo Akademi. Foto: Åbo Akademi

"Förfalskningsfallen erbjuder fascinerande inblickar i de lägre ståndens skriftliga praktiker och språkanvändning."

I kyrkorna i Finland finns en hel del helgonbilder och -statyer bevarade. Här ser vi Sankt Kristoffer som bär upp predikstolen i Sjundeå medeltida kyrka.

Helgon i vardagen

Under medeltiden genomsyrades livet i Finland av religionen. En grupp historiker och konstvetare har tagit sig an att undersöka hur helgonen påverkade vardagslivet och hur människorna kommunicerade med dem.

Text: Nina Edgren-Henrichson

– **RELIGIONEN FANNS DÄR** hela tiden, i vardag och helg. Den var inte ett separat element utan den var med i allt man gjorde.

Så beskriver **Sari Katajala-Peltomaa** hur religionen och den katolska tron var ett sätt att leva under medeltiden. Hon är docent i historia vid Tammerfors universitet och leder projektet *Levd religion i medeltida Finland*, där hon och fyra andra forskare undersöker vilka konkreta uttryck religionen tog i vardagen, vilken betydelse religionen hade för den sociala gemenskapen och hur den bidrog till att skapa en kollektiv identitet.

– Begreppet *levd religion* är centralt i projektet, och det handlar om religionen som en dynamisk, social process som skapas av det som deltagarna aktivt gör, känner och upplever. I projektet fokuserar vi på hur det här syntes i interaktionen med helgon, i böner, i gudstjänsten eller till exempel i hur man vidrörde helgonbilder.

Sankt Henrik och heliga Birgitta

Helgonen var närvarande i vardagen, och de förväntades komma till undsättning i nödsituationer. Det var alltid ett visst helgon man vände sig till i svåra situationer. De helgon som främst tillbads i Finland var Sankt Henrik och heliga Birgitta. Men det fanns också andra lokala, det vill säga nordiska, helgon i det medeltida Finland, såsom Olof den helige och Katarina av Vadstena.

– Lokala helgon var mycket aktiva och viktiga. I Finland var Sankt Henrik och heliga Birgitta regionens himmelska beskyddare. Du kunde be om allt av dem, såsom hjälp vid olika sjukdomar och olyckor. Patronhelgon, som hjälper till exempel i vissa, bestämda sjukdomar, förekommer inte på medeltiden. De är ett senare fenomen.

Av de lokala helgonen hörde Olof den helige och Sankt Henrik till de äldre helgonen. Kring dem upp-

"Jag skulle inte kalla det byteshandel eller köpslående, men det ingick att man lovade helgonet någonting."

stod en helgonkult *viam cultus*, det vill säga genom praxis, utan en formell påvlig proklamation. För fem helgon inleddes officiella påvliga kanonisationsprocesser för att få dem kanoniserade, det vill säga helgonförklarade.

Kanoniseringen av Birgitta inleddes 1378, och under 1400-talet påbörjades kanonisationsprocessen för ytterligare fyra helgon: Nicolaus av Linköping, Ingrid av Skänninge, Brynolf av Skara och Birgittas dotter Katarina av Vadstena. Av dem blev endast Katarina saligförklarad.

Att be om mirakel

– I nödlägen, om någon var sjuk eller om det hade skett en olycka, bad man helgonet om hjälp med en konkret bön. I det material som har bevarats är den här bönen om hjälp central. Förutom den underdåniga bönen kunde man knäböja, trasa sina kläder eller slita sitt hår för att visa hur förtvivlad man var.

Men Katajala-Peltomaa konstaterar att känslorna ändå inte är så framträdande i mirakelberättelser från Norden och Finland i jämförelse med dem från till exempel Italien. Ett annat nordiskt särdrag har hon upptäckt i böner när ett barn var sjukt.

– I Norden är båda föräldrarna aktiva i att be om ett mirakel för sitt barn.

Katajala-Peltomaa understryker att relationen mellan människor och helgon var en växelverkan. Det hörde till att helgonet fick något i gengäld.

– Jag skulle inte kalla det byteshandel eller köpslående, men det ingick att man lovade helgonet någonting. Det kunde vara antingen en pilgrimsfärd eller

Forskarna i projektet *Levd religion i medeltida Finland*, från vänster Sofia Lahti, Sari Katajala-Peltomaa (längst bak), Marika Räsänen och Anna-Stina Hägglund. Minna Heinonen saknas på bilden.

en materiell gengäva, såsom en vaxbild av den sjuka personen. Och den främsta gengävan var ett besök vid helgonets grav.

Pilgrimsfärder som tacksägelse

För att visa helgonen sin tacksamhet företog man pilgrimsfärder till deras gravar.

Men Katajala-Peltomaa konstaterar att

det inte alltid är entydigt vilket målet för pilgrimsfärden var. I Sankt Henrikslegenden sägs det att pilgrimerna färdades till hans grav, men det framgår inte om färden gick till Nousis kyrka, där hans gravplats ska ha funnits, eller till Åbo domkyrka, dit hans reliker hade flyttats.

– När det gäller Birgitta och hennes dotter Katarina är det ändå uttryckligen fråga om Vadstena. Vi vet att pilgrimer från Finland, som hade lovat en pilgrimsfärd som tacksägelse till Birgitta, faktiskt begav sig till Vadstena.

Människor från Finland företog också långa pilgrimsresor till Santiago de Compostela i Spanien, till Rom och till Jerusalem. Men även resorna till de lokala helgonens gravar i till exempel Vadstena i Östergötland var verkliga uppoffringar för pilgrimerna.

– Om man jämför med exempelvis Italien och de lokala helgonen där, kunde deras gravar finnas på bara tio eller tjugo kilometers avstånd. Så en pilgrimsfärd var en helt annan sak i Norden.

Änkan Anna Jönsdotters donationsbrev med vilket hon skänkte ön Villiluoto till birgittinklostret i Nådendal. Brevet är daterat den 2 augusti 1450, dagen efter Sancti Petri ad vincula (Petrus i bojar), som firades till minnet av den fängslade aposteln Petrus som befriades av en ängel. Dagen var viktig för birgittinorden som hade avlatsprivilegium för den. Det innebar att personer som den dagen besökte klostret fick förlåtelse för sina synder och förkortad tid i skärselden. Foto: Riksarkivet, Stockholm

Helgonberättelser, testamenten och artefakter

Källmaterialet om den medeltida vardagen är sparsamt och forskarna i projektet använder sig därför av en mängd olika typer av material. Berättelserna om böner och mirakel finns i det hagiografiska materialet, som består av beskrivningar av helgonens liv.

Om de äldre helgonen Olof den helige och Sankt Henrik finns det legender som beskriver deras liv och återger mirakelberättelser och böner. För de yngre helgonen finns det material som samlades in under kanonisationsprocessen. Det här materialet består av vittnesmål om bland annat mirakel som utförts av den person man önskade få kanoniserad.

– Påven utsåg tre av kyrkans ämbetsmän, präster, till kommissarier som intervjuade människor under kanonisationsprocessen. Det fanns en lista med frågor och de som intervjuades berättade vad som hade hänt, hur de visste att det var ett specifikt helgon som hade hjälpt dem och vad de själva hade gjort i gengäld, förklarar Katajala-Peltomaa.

Utöver det hagiografiska materialet undersöker forskarna också liturgiska texter, som användes i gudstjänsterna. Ett annat viktigt källmaterial är världsliga dokument såsom donationsbrev och testamenten till Åbo domkyrkas altarstiftelse och till Nådendals kloster, som var birgittinskt, samt administrativa dokument och brev.

– Det finns inte så mycket skriftligt medeltida material från Finland, så det är lätt att säga att vi använder nästan alla typer av texter. Det liturgiska materialet är viktigt när det gäller att undersöka interaktionen med helgon, men det ger bara ett perspektiv, så man måste komplettera det med andra källor. I testamenten och administrativa dokument ser vi om helgon nämns och

på vilket sätt, i brev till exempel om brevskrivaren har daterat enligt ett helgon och i så fall vilket.

Ytterligare en grupp av källmaterial består av artefakter av olika slag. De här föremålen finns i museisamlingar, men det finns också av dem i kyrkor runt om i landet.

– Framför allt är det helgonbilder och -statyer och relikvarier. Det finns en hel del i Finland men vi har inte en fullständig överblick över förekomsterna, och det är också viktigt att vi får mer nyanserad information om vad som finns här.

Del av allmänneuropeisk kultur

De lokala helgonen var viktiga, men också andra helgon vördades i Finland och inte minst bibliska personer såsom jungfru Maria och Anna.

– Det finns knappt några skriftliga källor, endast kalendrar och liturgiska fragment. Vi känner till dessa helgon från kyrkomålningar och statyer, men vi vet inte mycket om deras kult här.

Genom att undersöka de lokala helgonen vill forskarna också studera i vilken mån den levda religionen i Finland bar på allmänneuropeiska kulturdrag och hur mycket kulturen präglades av lokala omständigheter. ●

PROJEKTGRUPP

Universitetsforskare, docent **Sari Katajala-Peltomaa**, historia (projektledare)

Docent **Marika Räsänen**, kulturhistoria

FD **Sofia Lahti**, konsthistoria

FM **Anna-Stina Hägglund**, historia

FM **Minna Heinonen**, historia

Projektet genomförs vid Tammerfors universitet 2021–2024.

ICKE-VIT LITTERATUR EXOTISERAS OCH FÖRMINSKAS

*Hur uppfattas litteratur som handlar om icke-vita i Norden?
Varför blir den litterära talangen ofta förbisedd av den vita
läsaren? Det ville litteraturforskaren Maïmouna Jagne-
Soreau ta reda på i sin doktorsavhandling. I maj belönade
SLS avhandlingen med Statsrådet Mauritz Hallbergs pris.*

Text: Michaela von Kügelgen

Egentligen hade **Maïmouna Jagne-Soreau** tänkt skriva sin doktorsavhandling om något annat än hur litteratur som handlar om icke-vita uppfattas i Norden.

– Men jag kände en viss förväntan från samhället. Om det är någon som kan skriva om det här så är det en icke-vit, förklarar hon.

En annan orsak handlar om hennes egen läsning av flera verk.

– Böcker som är roliga, smarta och skarpa har reducerats till att beskriva invandrarliv och exotiserats. Jag blev så arg av reduceringen av den underbara litteraturen.

I december 2021 disputerade Jagne-Soreau i nordisk litteratur vid Helsingfors universitet med avhandlingen *Postinvandringslitteratur i Norden. Den litterära gestaltningen av icke-vita födda och uppvuxna i Norden*.

För Jagne-Soreau känns det både överkligt och meningsfullt att få Hallbergsska priset. Med tanke på att hon i avhandlingen ställer sig kritisk till hur icke-vit litteratur lästs i det finländska och nordiska samhället är hon också förvånad.

– Det kan inte vara bekvämt att höra hur rasistiskt man läst vissa författare och böcker. Att ta emot och dessutom belöna det berättar att man är redo att ta ansvar för sin del av problemet, säger Jagne-Soreau.

Pragmatiskt begrepp

I avhandlingen myntar Jagne-Soreau begreppet postinvandringslitteratur. Helst skulle hon inte vilja ha ett epitet alls men läsare, kritiker, förläggare och forskare har ett behov att kategorisera litteratur.

– Jag understryker gärna att begreppet är ett pragmatiskt steg, inte en ideallösning.

Med postinvandringslitteratur syftar hon på litteratur som gestaltar postinvandringsgenerationen – alltså andra och tredje generationens invandrare, blandade (*mixed race*) och transnationella adopterade.

Hon understryker att grupperna är rätt olika sinsemellan. En gemensam nämnare för postinvandringslitteratur är icke-vita huvudkaraktärer uppvuxna i Norden.

Maïmouna Jagne-Soreau säger att om hon hade skrivit sin avhandling på franska hade det blivit för komplicerat. "När jag skriver på svenska filtrerar jag mina tankar och skriver koncist."

Det nya begreppet har ändå skapat en viss förvirring. En del antar att det är en ny politiskt korrekt term för att beskriva icke-vita författare – i stället för att prata om invandrarförfattare eller invandrarlitteratur. En debatt som började i Norden för närmare tjugo år sedan med **Jonas Hassen Khemiris** debutroman *Ett öga rött* 2003.

– Postinvandringslitteratur handlar inte om all litteratur om icke-vita. Ett ord till hjälper inte att se nyanserna, säger Jagne-Soreau.

Hon menar att författarens bakgrund inte spelar någon roll i definitionen av postinvandringslitteratur, men påpekar samtidigt att de flesta författare inom genren är icke-vita.

– Det är problematiskt att prata om invandrarförfattare, men vi har inte kommit på någon lösning för hur vi ska läsa dessa verk på ett bättre sätt.

***"Det kan inte vara bekvämt att höra
hur rasistiskt man läst vissa
författare och böcker."***

Litteratur är litteratur

Maïmouna Jagne-Soreau poängterar att man inte ska läsa om icke-vita karaktärer utifrån förväntningar på kulturell bakgrund eller med etniska glasögon. Man ska inte heller förvänta sig att man får en autentisk berättelse om hur invandrare lever i Norden.

Böckerna är inte skrivna för att öppna upp en invandrarers erfarenhet.

– Jag önskar att man kunde se hur skickliga författarna som skriver postinvandringslitteratur är. De använder sig av allmänna litterära grepp men också av nordiska litterära grepp. Den implicita läsaren är vit. Det är bara få böcker som explicit har en icke-vit läsare i åtanke.

Själv är Jagne-Soreau från Frankrike. När jag frågar henne om vad hon tycker om den nordiska och finländska diskussionen om etnicitet och nationalitet svarar hon snabbt.

– Jag tycker inte att det finns någon diskussion. Man börjar försiktigt tala om det. Vad betyder uttrycket *kantasuomalainen* (etnisk finländare), vad betyder etnicitet? Det betyder inte samma sak som hudfärg, man kan vara etniskt finsk och svart, säger hon.

Diskussionen har länge handlat om invandrings- och assimilationspolitiken men enligt Jagne-Soreau är det bara en eufemism för att inte prata om rasism.

– Ett återkommande argument i Norden är att det är ett så nytt fenomen, men tänk på till exempel samer och romer. Det är inte ett nytt fenomen, det är bara ett till sätt att undvika problemet.

Mer forskning som synliggör vithet

När Jagne-Soreau arbetade med avhandlingen kämpade hon med att definiera begreppen, men när hon började sin postdoktorala forskning inom pedagogik insåg hon att vissa begrepp funnits i minst tio år inom pedagogiken – importerade från USA.

Enligt henne är det intressant att i efterhand förstå vilket vakuum litteraturforskningen är.

– Kanske är jag en dålig forskare för att jag inte hittade detta, men det hade ingen annan heller gjort. Det kanske säger något om hur vit litteraturforskningen i Norden är.

Reaktionerna på avhandlingen har varit övervägande positiva. I början fick hon ändå en del mothugg av andra forskare.

– De hade ett färgblint perspektiv och ansåg att det handlar om klass, kultur och språk, inte om rasifiering.

I fortsättningen hoppas Maïmouna Jagne-Soreau på att vi får ta del av mer forskning om vithet.

– Forskning som synliggör vithet, hur det görs och vad det innebär. Man kommer inte åt rasism utan att synliggöra vithet.

I sin postdoktorala forskning har hon en specifik anknytning till antirasism. Ett annat tema hon vill jobba med är att forska för att kunna utveckla en antirasistisk manual för finlandssvenskar.

– Jag har upplevt att det finns mycket gemensamt i finlandssvenskars och icke-vitas erfarenheter.

Hon poängterar att man inte oproblematiskt kan jämföra finlandssvenskar med andra minoriteter, men finlandssvenskar får också utstå hot och hat från den finskspråkiga majoriteten.

– Den fysiska reaktionen är likadan och rädslan sätter sig i kroppen. Därför vill jag gärna tro att det finns en inbyggd empati hos finlandssvenskarna, säger Jagne-Soreau.

Att det dessutom finns flera finlandssvenska författare, åtminstone jämfört med finska Finland, som skriver postinvandrarlitteratur säger en hel del om finlandssvenskarna som minoritet.

– Det finns en öppenhet och möjlighet till diversitet. ●

STATSRÅDET MAURITZ HALLBERGS PRIS

SLS har delat ut Statsrådet Mauritz Hallbergs pris årligen sedan 1920. Priset ges till forskare som visat prov på särskilt framstående forskning i ett vetenskapligt arbete utgivet i original på svenska i Finland. Prissumman är 25 000 euro. Prisnämnden består av representanter från SLS och Åbo Akademi.

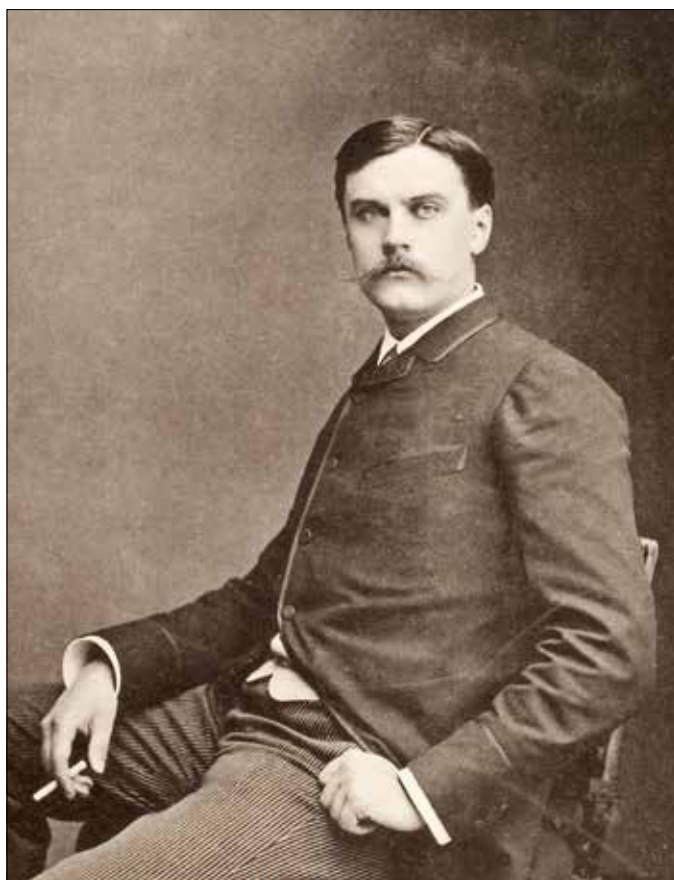
Ett äktenskap av bojor och friheter

Albert Edelfelt hade en skarpsynt hustru, många musor och en innerlig relation till sin mor. Men Maria Vainio-Kurtakko är kvinnan som kommit konstnären allra närmast. Det står klart i och med boken Ett gott parti, där både Edelfelts äktenskap med Ellan de la Chapelle och den allmänna tidsandan tecknas med precision.

Text: Susanna Landor

Äktenskapet mellan Ellan de la Chapelle och Albert Edelfelt sågs som ett gott parti. Men trots goda intentioner och en ömsesidig respekt hittade makarna aldrig riktigt fram till varandra. Foto ovan: Emile Tourtin, Paris. SLS/Sarvlaks arkiv. Foto nedan: Museiverket, Historiska bildsamlingarna

”Jag tänkte först att det skulle bli ett slags hans story och hennes story, men ju djupare jag började gräva desto klarare blev det att här fanns ett betydligt större sammanhang.”

När **Maria Vainio-Kurtakko** var fem år gammal besökte hon Ateneum med sin pappa. Tillsammans beundrade de tavlor av **Albert Edelfelt** och pappan förklarade varför han var så tekniskt fascinerad av den världsberömda konstnären. Men lilla Maria blev mer tagen av ljuset, det sällsamma ljuset som är så betecknande för Edelfelt.

Det var början på intresset för Edelfelt och en forskarbana som historiker för Maria Vainio-Kurtakko, även om hon inte visste det då.

Ett gott parti, som utkom i mars, har Vainio-Kurtakko skrivit vid sidan av sitt egentliga arbete som producent på SLS. Tidvis har det varit rena rama detektivarbetet, tidvis en kamp mot tiden eftersom hon först på slutrakan, när boken redan var klar för ombrytning, fick tillgång till brev hon aldrig tidigare sett och som ingen använt förut.

Resultatet är ett verk på drygt 400 sidor med många lager och ett skärpedjup som växlar från det mänskliga lilla till det samhällsomvälvande stora.

– Jag tänkte först att det skulle bli ett slags hans story och hennes story, men ju djupare jag började gräva desto klarare blev det att här fanns ett betydligt

De snabba och djupgående samhällsförändringarna under det sena 1800-talet har varit ett tema i Maria Vainio-Kurtakkos forskning om det moderna genombrottet och Albert Edelfelt. I den nya boken löper kvinnans ställning som en röd tråd, och personifieras av Ellan de la Chapelle. Foto: Emma Tuominen

Ellan de la Chapelle med sonen Erik Edelfelt. Finska nationalgalleriet/Konstmuseet Ateneum. Foto: Finlands nationalgalleri/Hannu Karjalainen

Ellen de la Chapelle läser. Odaterad interiör från parets hem i Helsingfors. Finlands nationalgalleri/Konstmuseet Ateneum. Foto: Finlands nationalgalleri/Marko Mäkinen

större sammanhang, säger Maria Vainio-Kurtakko.

Lika men ändå så olika

Boken handlar om äktenskapet mellan Albert Edelfelt och den vackra friherrinnan **Anna Elise "Ellan" de la Chapelle**, en relation som innebar både bojor och friheter.

Båda hade varit tveksamma till äktenskap och när de gifte sig i januari 1888 var det därför till Helsingforssocietetens stora förvåning. Senare samma år föddes sonen **Erik**. Någon himlastormande passion eller kärlek var det inte frågan om, utan snarast vänskap och inbördes respekt. Albert och Ellan var personifieringen av "lika barn leka bäst" med samma bakgrund, värderingar, arbetsmoral och sparsamhet. Båda var belästa, bildade och begåvade med sinne för skönhet.

"Ellan blev projektledaren och försäljaren i Bolaget Edelfelt, den som fick lösa problemen när de kom och som bar planeringsansvaret för familjens ekonomi."

En stor del av boken baserar sig på de brev som Edelfelt och de la Chapelle skrev till andra, men inte till varandra, för de breven finns inte bevarade. Ellans sista vilja var att alla hennes brev skulle förstöras.

Berättelsen fokuserar på det personliga och det privata, på familjelivet och människorna, arbete och vardag. Men minst lika mycket handlar den om sociala positioner och om ett samhälle i förändring. Kvinnans ställning är ett genomgående tema.

Adelskvinnan Ellan de la Chapelle hade egentligen inte velat gifta sig utan riktat in sig på ett mer självständigt liv som guvernant någonstans i Europa. I och med äktenskapet insåg hon hur begränsat handlingsutrymme var. Hon trivdes aldrig i societeten, varken i Helsingfors eller i Paris, men hennes make förutsatte att hon skulle göra visiter och skaffa beställningar för hans räkning.

– Ellan blev projektledaren och försäljaren i Bolaget Edelfelt, den som fick lösa problemen när de kom och som bar planeringsansvaret för familjens ekonomi.

Edelfelt hade periodvis svårt att försörja familjen på sin konst. Den svajiga ekonomin tärde på äktenskapet och på Ellan de la Chapelle som hade svårt att hinna nätverka och skaffa kunder till sin make samtidigt som hon skulle sköta barn och hushåll och ordna med täta flyttbestyr.

På många plan var Albert Edelfelt ändå liberal och modern. Han gav sin fru stor

frihet och hon fick hushålla självständigt med pengarna hon fick från den de la Chapelleska släktgården Saaris.

De var komplexa människor

Utåt sett var Edelfelt en framgångsrik nationalhjärte, men i sina 1300 brev till sin mor, som Maria Vainio-Kurtakko varit med om att ge ut digitalt på SLS, blottar han en betydligt mer osäker och sårbar man. Sida upp och sida ner beskriver han hur han mår och vad han går igenom, uppenbart skicklig på att återge känslor med både pensel och penna.

Hans hustru var mer behärskad och uppfostrad till att inte visa känslor. Men Ellan de la Chapelle var allt annat än kall, som Edelfelt påstod, hon var bara inte koketterande eller flirtande.

– Kanske det var det som störde Edelfelt, att han inte fick den där bekräftelsen och beundran som hans konstnärsego hade behövt, säger Vainio-Kurtakko.

Edelfelt ville bara måla. Han drog sig ofta tillbaka till sin ateljé och lät hustrun fatta besluten. Kanske hade de båda ett privat rum dit ingen annan ägde tillträde?

För de hittade aldrig riktigt fram till varandra.

– Jag har funderat mycket på hur han kunde måla som han gjorde och samtidigt vara så besvärlig att leva med. Han ville bara att världen skulle vara vacker. Det var hans önskedröm. Men det att man misslyckas på det privata planet och i sina egna handlingar, det är det mänskliga.

Äktenskapet mellan Albert och Ellan blev ändå bättre mot slutet. I breven får man en känsla av att paret hittade tillbaka till vänskapen och förståelsen för varandra.

– Emellanåt har jag haft svårt att acceptera att de hade både goda och dåliga sidor, båda två. Jag har behövt min egen livserfarenhet som jag lagt med i berättelsen. Jag har behövt mogna som människa för att våga se det som inte är helt och vackert och lätt.

I dag kan Maria Vainio-Kurtakko utan omsvep säga att hon är den som känner konstnären Albert Edelfelt – och hans fru Ellan de la Chapelle – bättre än någon annan i världen. ●

Maria Vainio-Kurtakko

- Filosofie doktor, historiker, konsthistoriker, forskare, producent på SLS. Inriktad framför allt på det moderna genombrottet och Albert Edelfelt samt på adelns idévärld och ståndssamhällets sista årtionden.
- Var en av huvudredaktörerna för SLS digitala utgåva *Albert Edelfelts brev*.
- Belönades med Statens pris för informations spridning 2016 och Statsrådet Mauritz Hallbergs pris 2011.
- Aktuell med boken *Ett gott parti. Scener ur Ellan de la Chapelles och Albert Edelfelts liv* som ges ut av SLS och Appell Förlag.
- Forskar vidare i Ellan de la Chapelles och hennes kusin Hulda von Borns liv.

DIALEKTER HÖRS OCH SYNS ONLINE

heim
... issingal
leidán
limin
leidán
heimlaga
nettár

De senaste årtiondena har dialekter fått en alltmer synlig plats i samhället, inte minst i sociala medier. Genom insamlingsprojektet Dialekt i digitala miljöer dokumenterar SLS arkiv i vilka sammanhang dialekter används på webben.

Tex: Lisa Södergård

ARKIVET HAR TIDIGARE ofta dokumenterat dialekter genom frågelistor eller genom att göra ljudinspelningar. I dagens värld, där så många publicerar texter, foton och videor på webben, blir det allt viktigare att även ta tillvara existerande dialektmaterial och se till att de bevaras för framtiden. Det är inte bara enskilda personer som använder dialekt utan även myndigheter, företag och föreningar använder ibland dialekt i sina postningar i sociala medier.

Frågan hur man kan ta tillvara material som publicerats på webben är en utmaning för arkivsektorn, bland annat när det gäller tekniska lösningar och rättigheter till materialet. I Finland upprätthåller Nationalbiblioteket det finländska webbarkivet och genomför regelbundet insamlingar där de sparar material från domänerna .fi och .ax. Nationalbiblioteket gör också särskilda insamlingar kring olika teman. På initiativ av SLS samlar Nationalbiblioteket nu in material med anknytning till svenska dialekter i Finland. Det är i första hand material från

webbsidor, Youtube och Twitter som för närvarande kan samlas in och arkiveras i webbarkivet.

Äldre konton

Bland det dialektmaterial som Nationalbiblioteket sparar finns material av mycket varierande slag, allt från uttrycklig hembygds- och dialektdokumentation till mer humorbetonade satsningar. Många av webbsidorna som ingår i insamlingen uppdateras inte längre aktivt. På dialektsajten Kronomagasinet.com dokumenterades Kronobydialekten, bland annat genom ordlistan Krombisaurus. Sajten öppnades 2013 och uppdaterades aktivt under några år.

I början av 2010-talet fanns också två fiktiva personer, Bertel Nagubo och "Greger från Borgå" som båda hade en egen blogg och drev konton i sociala medier på Nagudialekt respektive östnyländska. Bertel Nagubo skapades av **Kaj Arnö** i samarbete med turismenheten för dåvarande Västabolandets stad för att ge mer synlighet åt regionen. Vem som göm-

mer sig bakom pseudonymen "Greger från Borgå" är en välbevarad hemlighet.

Ytterligare en bit internethistoria i insamlingen utgörs av den så kallade österbottniska tråden på diskussionsforumet familjeliv.se. Det var en populär mötesplats för österbottniska småbarnsföräldrar i början av 2000-talet. Där delades vardagens bekymmer och glädjeämnen i tusentals inlägg. Det fanns också en tydlig programförklaring att den som ville kunde skriva på dialekt.

Dialekt i formella sammanhang

Att dialekt passar oberoende av ämne visade Skatteförvaltningen när de i oktober 2021 firade dialektvecka på sitt konto Verouutiset på Twitter. Användarna hade då möjlighet att ställa beskattningsrelaterade frågor och Skatteförvaltningen svarade – på dialekt.

I många församlingar finns en tradition av att läsa julevangeliet på den lokala dialekten. Flera versioner finns också inspelade och ligger ute på webben. En av de nyaste är en version på kariska,

alltså Karisdialekt, som väckte stor uppmärksamhet i december 2021.

Dialekt i populärkultur

För dialekter, som primärt ändå är talade språk, är Youtube med ljud- och videomaterial en guldgruva. Ett speciellt viktigt område är populärkulturen, eftersom många artisters musikvideor och sketcher finns på YouTube. Det gäller både gamla klassiker, som Pumpvikens Putte från Karis och **Lasse Eriksson** från Närpes, och yngre artister som **Josefin Sirén** och KAJ, båda från Vörå.

Att sociala medier fick en speciellt viktig roll under pandemitiden är också tydligt i dialektmaterialet på webben. Där kan man bland annat hitta Svenskfinlands största virtualkör som sjunger Månskensbondens låt "Döpt i Kyro älv". När alla evenemang ställdes in gav artisten **Alfred Backa** i stället ut serietidningen *Tjikälbein* ('Krokben'). Tidningen såldes i pappersformat, men dessutom gjordes också en YouTube-version där kända österbottniska röster läste upp serien.

Samarbetet med Nationalbiblioteket är ett lärorikt pilotprojekt för insamling av webbmaterial. För SLS del gäller det ändå att fortsätta leta kompletterande lösningar, bland annat för hur man kan ta tillvara material från Facebook och Instagram.

Övrig dokumentation

Inom projektet har också annan insamling gjorts, dels via frågelistan "Dialekt på webben", dels via intervjuer med personer som skapar och publicerar innehåll om eller på dialekt. I intervjuerna har fokus legat på vilken roll dialekten spelar för de intervjuade och deras konton. Dessutom resonerar de även kring andra frågor, såsom teknik, plattformar eller om det finns innehåll som man undviker att behandla. Även om arkiveringen av material som finns på webben fortfarande är utmanande kan insamlingen via sin kombination av olika insamlingsmetoder fånga dialektens roll och visa på trender inom digital kommunikation under 2000-talet. •

Lisa Södergård är arkivarie på SLS i Helsingfors.

FORSKARE + FÖRETAG = SANT

Tack vare PoDoCo-stipendiet arbetar historikern Sophie Holm på företaget Come to Finland, som är aktuellt med affischutställningen Come to Norden. I samarbete med företagaren Magnus Londen har hon skrivit utställningstexter som fördjupar och lockar till läsning.

Text: Michaela von Kügelgen

FORSKARE INOM humaniora och samhällsvetenskaper är en tillgång i näringslivet men det är sällan dessa forskare och företag möts. Detta vill man råda bot på via programmet Post Docs in Companies (PoDoCo) som förenar företag med forskare på doktorsnivå.

Frilansjournalisten och företagaren **Magnus Londen** är eldsjelen bakom företaget Come to Finland som säljer klassiska finländska reseaffischer. Sedan 2016 turnerar också en utställning med Finlandstema.

När Londen började planera en ny historisk affischutställning, Come to Norden, insåg han att han behövde kunnig förstärkning till projektet.

– Jag tipsades om PoDoCo och hörde mig för i forskarkretsar, berättar han.

Ett namn som dök upp var **Sophie**

Holm, som disputerat i historia vid Helsingfors universitet i december 2019.

– Jag hade hört om PoDoCo, men trodde att det inte var något för mig, utan för forskare inom teknologi och medicin, säger Holm.

Också Londen poängterar att företag inom tech-branschen har en starkare tradition av att jobba med forskare.

– Det här är ett ovanligare koncept, säger han.

Olika kompetensområden

Allt började med att Sophie Holm och Magnus Londen träffades. Snabbt insåg de att de båda har ett stort intresse för historia och att de hade gemensamma målsättningar. Kort efter första träffen skrev de en ansökan till PoDoCo-programmet.

"Jag hade hört om PoDoCo, men trodde att det inte var något för mig, utan för forskare inom teknologi och medicin."

– Då funderade vi på vilket behov som finns hos företaget och jag förklarade vad jag kan bidra med, berättar Holm.

Mindre än två månader senare fick de besked om att deras ansökan hade godkänts och i januari 2021 inledde Holm sitt förvärv som forskare hos Come to Finland. Efter det lyckade stipendiefinansierade året valde de att fortsätta sam-

arbetet under våren 2022, denna gång med Holm som "vanlig" anställd.

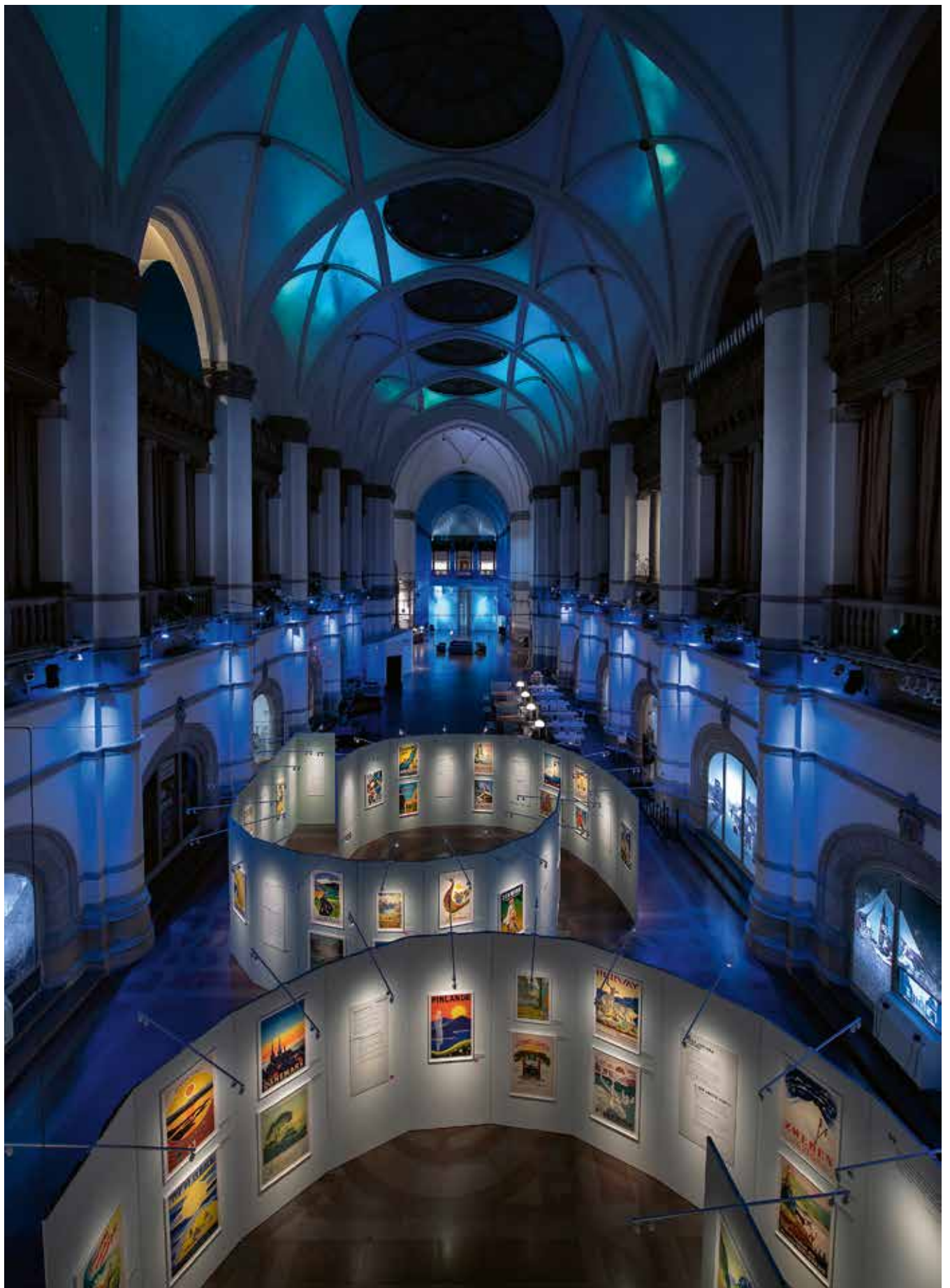
– Vi har olika kompetensområden men det finns en kontaktyta. Som forskare har jag jobbat med helt andra saker och skrivit på ett annat sätt, nu har jag fått lära mig att skriva för en annan publik, berättar Holm.

Enligt henne har det varit lärorikt att jobba med utställningstexterna – Londen har delat med sig av skrivtips.

– Vi har jobbat en del med att anpassa texterna till ett kommersiellt koncept. Sophie har ett sätt att skriva och jag ett annat, säger Londen.

Arbetet har ofta inletts med att Holm skrivit en stomme med relevant bakgrundsfakta som Londen sedan skrivit om till en text som fungerar för den bredare publiken.

PoDoCo-stipendiet gav forskaren Sophie Holm ett jobb och företagaren Magnus Londen en kunnig förstärkning till hans företag.

”Jag är väldigt tacksam för PoDoCo. Det är ett superbra initiativ som kan vara avgörande för både forskare och företag.”

– Vi har utnyttjat våra styrkor. Sophie är skickligare på att hitta rätt fakta, jag har mer erfarenhet av att skriva i berättande stil, säger Londen.

Insikter och kompromisser

En viktig faktor för samarbetet har varit det gemensamma intresset för historia – båda kan bli lika ivriga över vad en turistförening skrev i ett utlåtande 1932.

I praktiken har arbetet sett olika ut och Londen har fascinerats av hur noga forskare går till väga.

– Ibland till och med för noga och då måste man kompromissa.

Tack vare Holms gedigna arbete är utställningsmaterialet mycket väldokumenterat. Londen poängterar att ett företag inte alltid har tid eller kapacitet att dokumentera allt – Holms arbete har gett bredd.

– Att få mer historiskt kött på benen för våra produkter leder till ännu bättre storytelling, säger Londen.

Utan PoDoCo-stipendiet hade samarbetet knappast blivit av.

– Ur företagssynvinkel tänker man alltid två gånger innan man anställer någon. I mikroföretag måste alla kunna bidra

på många olika sätt, så en specialist är dessvärre inte det första du letar efter, säger Londen.

– Med PoDoCo eliminerar man den ekonomiska risken för företaget, poängterar Holm.

Forskare ger bredd

Både Magnus Londen och Sophie Holm rekommenderar PoDoCo för andra företag och forskare, men betonar hur viktigt det är att parterna är överens om vad målet med stipendieperioden är.

– Företaget kan inte tänka att man får en till anställd och forskaren att hon får något att göra. Dessutom måste båda trivas med konceptet, i vårt fall lyckades det, säger Londen.

– Jag har känt mig väldigt välkommen och att det finns respekt för min kompetens, säger Holm.

Utöver att Come to Finland dragit nytta av Sophie Holms kompetens betonar Magnus Londen att nyttan är mångfalt större.

– Vi har skapat en utställning där flera hundratusen människor får ta del av en bättre helhet med bättre texter. Vi är få människor som jobbat med det här, men väldigt många fler som får ta del av resultatet, säger han.

Utställningen Come to Norden visas på Nordiska museet i Stockholm fram till den 6 november, efter det ska den förhoppningsvis åka på en nordisk turné.

– Jag är väldigt tacksam för PoDoCo. Det är ett superbra initiativ som kan vara avgörande för både forskare och företag, säger Magnus Londen. ●

Vad är PoDoCo?

SLS deltar i programmet Post Docs in Companies (PoDoCo) som förenar företag med forskare på doktorsnivå. Unga doktorer ges tillfälle att bidra med sin kunskap och expertis till företag, och samtidigt få insikter i företagsvärlden och möjlighet att bli anställda.

Programmet finansieras av PoDoCo-poolen som består av stiftelser och fonder och av de företag som deltar i programmet. Postdoktorala forskare beviljas ett stipendium för högst ett år.

Programmet är öppet för alla företag verksamma i Finland och organiseras av DIMECC Ab, den ledande innovationsplattformen inom finsk industri.

SLS finansierar årligen forskning i humaniora och samhällsvetenskaper inom programmet.

För utställningen Come to Norden på Nordiska museet i Stockholm behövdes intresseväckande utställningstexter med historisk fakta. I skrivarbetet kunde Sophie Holm och Magnus Londen förena sina krafter. Foto: Peter Segermark/Nordiska museet

VÄLFÄRDSSTATEN SKA ALDRIG TAS FÖR GIVEN

Rättsstaten och förvaltningen i Norden står inför många stora utmaningar. Det krävs nytänkande för att upprätthålla en fortsatt hög välfärd. Kriget i Ukraina kan ändå stärka solidariteten i Europa.

Text: Susanna Landor

VI BORDE HA LÄRT OSS, men det gäller att aldrig invaggas i en falsk förvissning om att det som fungerar väl i vårt samhälle kommer att fortsätta fungera väl.

– Vi har inte frångått välfärdsstaten, men den utsätts för press och ser inte likadan ut som på 1980-talet då vi hade en stor offentlig sektor, säger **Sebastian Godenhjelm** som är universitetslektor i statskunskap med förvaltning vid Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.

Det här är ansatsen till den färska antologin *Förvaltning och rättssäkerhet i Norden*, vars fjorton författare från hela Norden avhandlar allt från välfärdsstatens utvecklingsfaser och olikheter till aktuella problem och framtidsutsikter ur ett juridiskt och statsvetenskapligt perspektiv. Godenhjelm är en av bokens tre redaktörer.

Han påminner om att samarbetet i Norden visserligen är unikt, men också skört. Det behöver ständigt underhållas och utvecklas, trots en solid grund.

– Här kan vi lära oss av varandra och utnyttja de variationer som finns mellan våra länder. Det gäller att ständigt söka effektivare sätt att sköta saker utan att behöva ge avkall på rättsstatens principer.

Välfärdssamhället utmanas i dag av komplexa och svårlösta, så kallade lömska

problem (*wicked problems*), av högerextrema populistiska grupperingar, växande inkomstklyftor och globala kriser, nu senast pandemin och kriget i Ukraina. Ett stort frågetecken är den offentliga ekonomin.

– Vi kommer att ha en stor skuld att betala tillbaka efter pandemin och alla kommer att behöva bidra till återbetalningen. Det återstår också att se vilka effekter social- och hälsovårdsreformen och välfärdsområdena för med sig för Finland, säger Sebastian Godenhjelm.

Skrämmande aktuellt tema

Politics doktor **Hanna Tuominen**, universitetslektor i världspolitik vid Helsingfors universitet, avhandlar ett brännande aktuellt ämne i sitt kapitel i antologin. Tuominens forskning visar att det nordiska samarbetet kring flyktingfrågor och asylpolitik har varit splittrat, liksom den politiska linjen. Där Sverige varit en föregångare för en mångkulturell ideologi, har Danmark valt att betona sin nationella identitet och förutsatt att invandrarna ska bli en del av arbetsmarknaden. Integrationen har varit kopplad till upprätthållandet av välfärdssamhället.

Norge och Finland har balanserat någonstans mitt emellan. Norge, som står utanför EU, har dels skapat en humanitär

Universitetslektorerna Hanna Tuominen och Sebastian Godenhjelm har i den aktuella antologin *Förvaltning och rättssäkerhet i Norden* bidragit till att utforska välfärdsstatens utmaningar ur ett statsvetenskapligt och juridiskt perspektiv.

”Det finns inte en enda lösning framåt utan flera. Att utöka samarbetet är ett sätt. Att upprätthålla rättssäkerheten och förvaltningen är ett annat.”

image genom att följa Sveriges liberala linje, dels infört inre gränskontroller å la Danmark. Finland har setts som det mest EU-positiva landet.

– Givet Finlands historia och geografiska läge har vi haft en strävan att officiellt tillhöra väst och integreras i det europeiska samarbetet. Förutom säkerhetspolitik och ekonomi handlar EU också om värdegrund och identitet, säger Hanna Tuominen.

Flyktingkrisen 2015 blev en vändpunkt. Sverige, Norge och Finland var bland de fem största flyktingmottagarländerna inom EU, sett till sin befolkningsmängd. Under rekordåret 2016 anlände över 374 000 personer till Norden.

Pendeln svängde från en europeisering till en nationalisering. De nordiska länderna slog in på en mer samstämmig och en mer restriktiv linje. Sedan dess har

samarbetet stärkts och de nordiska välfärdsstaterna har börjat låna fungerande handlingsmodeller av varandra.

Det återstår att se hur kriget i Ukraina påverkar attityderna. Länder (främst i Östeuropa) och politiska partier som tidigare ställt sig avvisande till flyktingar har nu meddelat att ukrainare är välkomna. Hjälpviljan är stor i hela Europa.

– En förklaring är att Ryssland är den gemensamma fienden, en annan att de här människorna kommer från europeiska grannländer. Av dem som flyr Ukraina är 90 procent kvinnor och barn, medan flyktingarna 2015 till över 80 procent bestod av unga män, säger Tuominen.

Hon tror att flyktingströmmen från Ukraina i bästa fall kan ge upphov till ett mer rättvist fördelat mottagnings- och integrationssystem i Europa.

– Ett förslag av EU-kommissionen är att införa en avgift för de länder som inte tar emot flyktingar. Ett annat är att satsa på gemensamma mottagningscentraler som skulle administreras av EU och underlätta bördan för enskilda länder. Det skulle kunna stärka vår gemensamma linje inom Europa.

Sebastian Godenhjelm är inne på samma linje då det gäller att garantera rättsstatens framtid i Norden.

– Det finns inte en enda lösning framåt utan flera. Att utöka samarbetet är ett sätt. Att upprätthålla rättssäkerheten och förvaltningen är ett annat. En ljusglimt i allt detta är att vi ser en större solidaritet än tidigare bland människor och länder och den borde vi kunna hålla fast vid. ●

Antologin ***Förvaltning och rättssäkerhet i Norden.***

Utveckling, utmaningar och framtidsutsikter ges ut av SLS och Appell Förlag i samband med att Nordiska Administrativa Förbundets (NAF) finska avdelning i år firar sitt 100-årsjubileum.

Redaktörer för boken är **Sebastian Godenhjelm, Eija Mäkinen** och **Matti Niemivuo**. Författare är forskarna **Matti Niemivuo, Henrik Wenander, Olli Mäenpää, Markku Suksi, Siv Sandberg, Stefan Sjöblom, Milla Vaha, Hanna Tuominen, Anna Barlow, Göran Sundström, Jon Christian Fløysvik Nordrum, Carsten Greve, Flóki Ásgeirsson** och **Jyrki Tala**. Kapitlen har sammanfattningar på finska och engelska.

”Livet består av möten”

Författargården Abrams nya invånare Peter Lüttge och Dorothee Schulte-Basta vill föra samman människor och göra sitt hem till en plats för kultur och konst med fokus på det lokala.

Text: Evelina Wilson
Foto: Linus Lindholm

MARS 2022 bytte kulturarbetaren och journalisten **Peter Lüttge**, med sambon **Dorothee Schulte-Basta**, det urbana Berlin mot den östbottniska landsbygden i Vörå. Han är SLS nya stipendiat i Abramsgården, som han tillsammans med Schulte-Basta vill göra till ”ett litet men naggande gott kulturcentrum”.

Författargården Abrams, i Andkil, Vörå är en av traktens äldsta gårdar. SLS fick den genom köpmannen **Matilda Westins** testamente år 1990. Gården renoverades, och för trettio år sedan flyttade den första kulturarbetaren in – i enlighet med Westins önskan om att gården skulle bevaras och bli ett ”lämpligt och värdigt” författarhem. Hon brann själv för både litteraturen och den lokala folkkulturen.

Vid årsskiftet valdes alltså en ny stipendiat till gården: Peter Lüttge och hans sambo Dorothee Schulte-Basta. Båda är födda i Tyskland, men Peter har länge bott i Finland. Här har han bland annat jobbat för Yle och som lärare, manusförfattare och regissör. Strax före pandemin flyttade han till Dorothee i Berlin. Hon jobbar som avdelningschef för socialpolitik vid Heinrich-Böll-stiftelsen som är tankesmedja för De Gröna i Tyskland.

Att flytta från Berlin till Vörå innebar en stor förändring, men har känts rätt från det att paret första gången besökte huset. De har många idéer för hur de ska förvalta Westins arv, och i fokus står hållbarhet – både social och ekologisk. De vill bidra här och nu, men också med något bestående för kommande generationer, med fokus på det lokala.

– Gården är ett fantastiskt ställe, säger Peter Lüttge. Ingen av oss är författare i den meningen att vi bara sitter och skriver; vi vill öppna huset och göra det till en plats för kultur, konst, möten och människor. I första hand med fokus på Andkil, men med hopp om att bidra till något större som kan sprida sig som ringar på vattnet.

"Att flytta från Berlin till Vörå innebär en stor förändring, men har känts rätt från det att paret första gången besökte huset."

Peter Lüttge och Dorothee Schulte-Basta vill bjuda in till möten och program "under lyktan", farstuviksten till Abramsgården.

Evenemang och besök inplanerade

Lüttge och Schulte-Basta har ett stort kontaktnätverk, och har redan bjudit in en spansk konstnär och ett tyskt konstnärspår senare i år. En författare kommer att delta i Vörådagarna, den lokala festivalen i juli. De bjuder in personer som de tror kan passa in i samhället här, både med den konst de erbjuder och som personligheter.

De är vana vid att öppna sitt hem för andra.

–Livets mening är att umgås, säger Lüttge.

Genom att föra samman människor från olika branscher vill de bygga en grund för nya inspirerande projekt. Deras fokus är olika former av nutidskonst, men de vill att konsten skapas utifrån platsen, både Abrams och byn Andkil.

–Samtidigt tycker vi att det är viktigt att överraska och bidra med nya perspektiv och utmana bilden av vad konst är och kan vara.

De har ett helhetstänk där hela gården är viktig, och de har redan börjat renovera trädgården som anlades av gårdens första invånare, **Tatiana Sundgren**, men som är ganska vildvuxen i dag.

Paret har kontrakt på tre år, med möjlighet till två förlängningar. De kulturarbetare de bjuder in kommer att bo hos dem, som en del av deras tanke om ett öppet hem. De kallar det för *artist in family*. Farstuviksten, den så kallade lyktan, kommer att spela en viktig roll. Den representerar huset och de vill bjuda in till kulturmöten "under lyktan". Listan på de evenemang som de planerar är redan lång.

–Vi vill skapa bestående konst här, med och för byborna. Det här ska vara en plats för möten, en plats som syns och som folk vet om. För oss är gården det viktiga, det är den, inte vi, som ska vara stjärnan här, säger Peter Lüttge och Dorothee Schulte-Basta. ●

Nytt ljus på spelmanskulturen

I SLS arkiv i Vasa finns det mängder av noter, intervjuer och inspelningar som härstammar från spelmän i Närpes- och Korsnästrakten. Materialet ska nu levandegöras på nytt genom Mats Granfors, Tom Forsmans och Ann-Mari Häggmans projekt Folkmusik i Sydösterbotten.

Text: Sofia Grünwald

IÖSTERBOTTEN finns en lång folkmusik- och spelmanstradition. Några av de mest kända spelmännen, som **Johan Erik Taklax** och **Johan Petter Ragvals**, kom från Närpestrakten. Ändå är regionen något av en vit fläck på kartan och saknar traditionsbärare av den äldre folkmusiken, vilket projektet *Folkmusik i Sydösterbotten* nu ska försöka ändra på.

– Det finns en lucka i tillgängligheten och utgivningen av äldre spelmansmusik från den här regionen, säger **Tom Forsman**, som för tillfället är tjänstledig från sitt journalistjobb på *Vasabladet* för att ägna sig åt projektet.

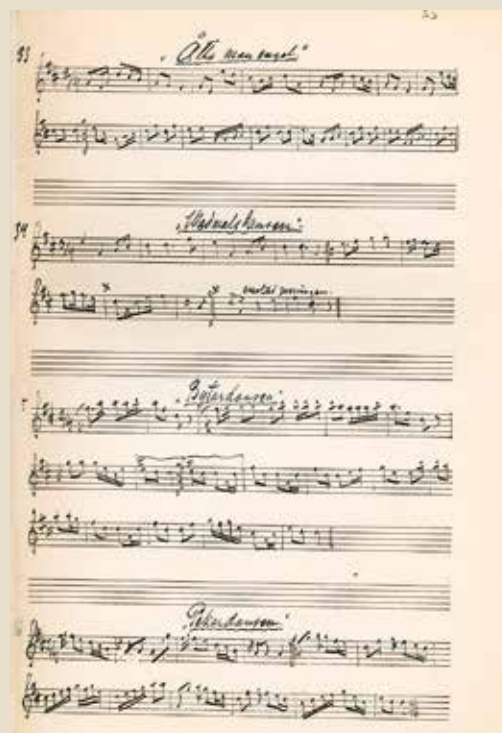
Förutom Forsman är alltså folkmusikforskaren **Ann-Mari Häggman** och **Mats Granfors**, lektor i musik vid Yrkes- högskolan Novia, med i projektets arbets-

grupp. Syftet är att samla in så mycket material som möjligt kring spelmän och deras musik i Närpes- och Korsnäsregionen för att sedan förädla och levandegöra materialet på olika sätt.

– Vi vill samarbeta med bland annat hembygdsföreningar, folkdansgrupper och skolor för att sprida intresset för materialet och förhindra att det bara ligger i arkiven, säger Forsman.

Tanken är att materialet ska användas både konstnärligt och vetenskapligt.

– Samarbete med forskare ska främja den vetenskapliga biten. Vi vill också samarbeta med spelmansförbund, som kan ge ut nothäften så att musiken blir spelad igen, säger Granfors.

"Det finns en lucka i tillgängligheten och utgivningen av äldre spelmansmusik från den här regionen."

Projekt med höga ambitioner

Projektets första skede inleddes i februari. För att leta upp material har Tom Forsman besökt SLS forskarsal i Vasa.

– Det var naturligt att börja söka i SLS arkiv, hittills har 85 procent av materialet kommit ur SLS samlingar. Jag har beställt fram material och fått kopior så att jag kan transkribera det hemma, säger han.

Mats Granfors har som uppgift att testspela den nytranskriberade musiken.

– Jag har inte hunnit spela igenom allt ännu eftersom det finns så mycket material, säger han.

Insamling av unikt material

Övrigt material samlar arbetsgruppen in genom bland annat efterlysningar på

sociala medier, där släktingar till spelmän sedan kontaktat dem.

– Till exempel har vi haft kontakt med ättlingar till spelmän som numera bor i USA och Sverige och fått ta del av deras material, säger Granfors.

Allt färre minns spelmännen, därför är det i grevens tid som projektet genomförs, menar både Forsman och Granfors.

– En del barnbarn till spelmän lever fortfarande och kan berätta deras historia, men med nästa generation försvinner kopplingen till de äldre spelmännen, säger Forsman.

– Det är ett unikt material som vi samlar in genom släktingar till spelmän. Förhoppningsvis kan vi föra det vidare till SLS arkiv så att det bevaras, säger Granfors. •

Mats Granfors (t.v.) och Tom Forsman arbetar med att ur arkivgömmorna leta fram allehanda folkmusikmaterial från Sydösterbotten så att den äldre traditionen ska vara lättillgänglig för nya generationer. Inte minst i SLS arkiv finns en rik folkmusikskatt att botanisera i. Foto: Tom Forsman

Johan Petter Ragvals från Övermark hör till de mest kända österbottenska spelmännen. Hans repertoar dokumenterades i tiderna av Otto Andersson och finns i SLS arkiv. Foto: SLS/Traditionsuppteckningar

Att läsa är som att andas

Med frågelistan om litteratur och läsning – som gjordes under 2021 i samarbete med Yle – ville SLS få in information om hur läsning ser ut i dag. Glädjande många svarade på de tio frågorna om läsbakgrund, läsvanor, nya format, boken som föremål och läsning i relation till identitet.

Text: Nelly Laitinen

SAMMANLAGT FICK VI IN 126 svar från hela Svenskfinland – 98 respondenter var kvinnor och 28 män. Åldersspannet var stort – den yngsta var arton år och den äldsta över nittio. Intresset för läsning förenar människor från många olika yrkesområden: akademiker, ingenjörer, designers och arkitekter, personal inom sjukvården, ekonomer och jurister, företagare, funktionärer, hantverkare, kockar och konstutövare.

De flesta som svarade kom från läsande hem och för många var biblioteket en viktig plats. Men en del hade hittat fram till läsningen på egen hand. En översättare

Kring de digitala formaten finns en hel värld av forum, appar och teknisk apparatur. På Goodreads och Storygraph kan man få lästips, via streamingtjänsterna Bookbeat, Nextory, Storytel och Audible kan man prenumerera på e- och ljudböcker och via Elib och Biblio kan man låna dito. Läsplattor som till exempel Kindle används också av dem som svarat på frågelistan.

född 1965 berättar: "Ingen i min familj läste. Jag började läsa själv. Jag läste för att vi bodde på landet och där inte fanns så mycket annat att göra, för att jag gillade det och för att jag ville vara ifred." Det fanns ändå en pappa som understödde läsandet. Hon fortsätter:

Min pappa såg mitt läsintresse och stöttade mig. Han såg mig. Han gav en slant ibland så jag kunde gå till bokhandeln och köpa en ungdomsbok. När jag blev äldre köpte han böcker åt mig i julklapp, trots att han inte själv läste. Jag tyckte det var fint att han, donaren, ansträngde sig för att hitta en bok åt mig. Han köpte bara kvinnliga författare och ofta finlandssvenska. Han köpte Rödluvan av Märta Tikkanen med motiveringen "du har ju en röd jacka."

En tradenom född 1991 berättar att hon tack vare Harry Potter börjat läsa som 23-åring. Många nämner Harry Potter eller Kalle Anka som sin främsta läsinspiratör.

E-bok eller pappersbok?

Hur är det då med digitala format? Genomgående kan man säga att e-boken främst uppfattas som praktisk. E-bokens goda sidor är att man genast får tillgång till den, den har god bakgrundsbelysning, textstorleken går att justera och man kan ha med sig ett helt bibliotek

"Pappersboken har, förutom att den går att bläddra och skriva i, också en dimension som är intressant: den är som en byggsten i ett identitetsbygge. Enskilda böcker kopplas till minnen, historia och skeden i livet."

En respondent har fört bok över sin läsning sedan 1958, först som en handskriven lista och senare i en exceltabell.

299	Arthur	1904	45	1989	529. Betty Smith
300	Page	377	45		528. Gwendolyn
301	Short	378	45		527. Eve's Mother
302		879	45		530. Joyce Kilmer
303	Villa	380	45		531. John Collins
304		381	46		532. Deborah
305		382	46		533. Evelyn
306		383	46		534. Eve's Mother
307		384	46		535. Valerie
308		385	46		536. Eva
309		386	46		537. Catherine
310		387	46		538. Anne
311		388	46		539. Edith
312		389	46		540. A. J. Crown
313		390	46		541. Love
314		391	46		542. Catherine
315		392	46		543. Gabriel
316		393	46		544. Santa
317		394	46		545. Colleen
318		395	46		546. Patricia
319		396	46		547. Anne
320		397	46		548. Anne
321		398	46		549. Anne
322		399	46		550. Anne
323		400	46		551. Anne
324		401	46		552. Anne
325		402	46		553. Anne
326		403	46		554. Anne
327		404	46		555. Anne
328		405	46		556. Anne
329		406	46		557. Anne
330		407	46		558. Anne
331		408	46		559. Anne
332		409	46		560. Anne
333		410	46		561. Anne
334		411	46		562. Anne
335		412	46		563. Anne
336		413	46		564. Anne
337		414	46		565. Anne
338		415	46		566. Anne
339		416	46		567. Anne
340		417	46		568. Anne
341		418	46		569. Anne
342		419	46		570. Anne
343		420	46		571. Anne
344		421	46		572. Anne
345		422	46		573. Anne
346		423	46		574. Anne
347		424	46		575. Anne
348		425	46		576. Anne
349		426	46		577. Anne
350		427	46		578. Anne
351		428	46		579. Anne
352		429	46		580. Anne
353		430	46		581. Anne
354		431	46		582. Anne
355		432	46		583. Anne
356		433	46		584. Anne
357		434	46		585. Anne
358		435	46		586. Anne
359		436	46		587. Anne
360		437	46		588. Anne
361		438	46		589. Anne
362		439	46		590. Anne
363		440	46		591. Anne
364		441	46		592. Anne
365		442	46		593. Anne
366		443	46		594. Anne
367		444	46		595. Anne
368		445	46		596. Anne
369		446	46		597. Anne
370		447	46		598. Anne
371		448	46		599. Anne
372		449	46		600. Anne
373		450	46		601. Anne
374		451	46		602. Anne
375		452	46		603. Anne
376		453	46		604. Anne
377		454	46		605. Anne
378		455	46		606. Anne
379		456	46		607. Anne
380		457	46		608. Anne
381		458	46		609. Anne
382		459	46		610. Anne
383		460	46		611. Anne
384		461	46		612. Anne
385		462	46		613. Anne
386		463	46		614. Anne
387		464	46		615. Anne
388		465	46		616. Anne
389		466	46		617. Anne
390		467	46		618. Anne
391		468	46		619. Anne
392		469	46		620. Anne
393		470	46		621. Anne
394		471	46		622. Anne
395		472	46		623. Anne
396		473	46		624. Anne
397		474	46		625. Anne
398		475	46		626. Anne
399		476	46		627. Anne
400		477	46		628. Anne
401		478	46		629. Anne
402		479	46		630. Anne
403		480	46		631. Anne
404		481	46		632. Anne
405		482	46		633. Anne
406		483	46		634. Anne
407		484	46		635. Anne
408		485	46		636. Anne
409		486	46		637. Anne
410		487	46		638. Anne
411		488	46		639. Anne
412		489	46		640. Anne
413		490	46		641. Anne
414		491	46		642. Anne
415		492	46		643. Anne
416		493	46		644. Anne
417		494	46		645. Anne
418		495	46		646. Anne
419		496	46		647. Anne
420		497	46		648. Anne
421		498	46		649. Anne
422		499	46		650. Anne
423		500	46		651. Anne
424		501	46		652. Anne
425		502	46		653. Anne
426		503	46		654. Anne
427		504	46		655. Anne
428		505	46		656. Anne
429		506	46		657. Anne
430		507	46		658. Anne
431		508	46		659. Anne
432		509	46		660. Anne
433		510	46		661. Anne
434		511	46		662. Anne
435		512	46		663. Anne
436		513	46		664. Anne
437		514	46		665. Anne
438		515	46		666. Anne
439		516	46		667. Anne
440		517	46		668. Anne
441		518	46		669. Anne
442		519	46		670. Anne
443		520	46		671. Anne
444		521	46		672. Anne
445		522	46		673. Anne
446		523	46		674. Anne
447		524	46		675. Anne
448		525	46		676. Anne
449		526	46		677. Anne
450		527	46		678. Anne
451		528	46		679. Anne
452		529	46		680. Anne
453		530	46		681. Anne
454		531	46		682. Anne
455		532	46		683. Anne
456		533	46		684. Anne
457		534	46		685. Anne
458		535	46		686. Anne
459		536	46		687. Anne
460		537	46		688. Anne
461		538	46		689. Anne
462		539	46		690. Anne
463		540	46		691. Anne
464		541	46		692. Anne
465		542	46		693. Anne
466		543	46		694. Anne
467		544	46		695. Anne
468		545	46		696. Anne
469		546	46		697. Anne
470		547	46		698. Anne
471		548	46		699. Anne
472		549	46		700. Anne
473		550	46		701. Anne
474		551	46		702. Anne
475		552	46		703. Anne
476		553	46		704. Anne
477		554	46		705. Anne
478		555	46		706. Anne
479		556	46		707. Anne
480		557	46		708. Anne
481		558	46		709. Anne
482		559	46		710. Anne
483		560	46		711. Anne
484		561	46		712. Anne
485		562	46		713. Anne
486		563	46		714. Anne
487		564	46		715. Anne
488		565	46		716. Anne
489		566	46		717. Anne
490		567	46		718. Anne
491		568	46		719. Anne
492		569	46		720. Anne
493		570	46		721. Anne
494		571	46		722. Anne
495		572	46		723. Anne
496		573	46		724. Anne
497		574	46		725. Anne
498		575	46		726. Anne
499		576	46		727. Anne
500		577	46		728. Anne
501		578	46		729. Anne
502		579	46		730. Anne
503		580	46		731. Anne
504		581	46		732. Anne
505		582	46		733. Anne
506		583	46		734. Anne
507		584	46		735. Anne
508		585	46		736. Anne
509		586	46		737. Anne
510		587	46		738. Anne
511		588	46		739. Anne
512		589	46		740. Anne
513		590	46		741. Anne
514		591	46		742. Anne
515		592	46		743. Anne
516		593	46		744. Anne
517		594	46		745. Anne
518		595	46		746. Anne
519		596	46		747. Anne
520		597	46		748. Anne
521		598	46		749. Anne
522		599	46		750. Anne
523		600	46		751. Anne
524		601	46		752. Anne
525		602	46		753. Anne
526		603	46		754. Anne
527		604	46		755. Anne
528		605	46		756. Anne
529		606	46		757. Anne
530		607	46		758. Anne
531		608	46		759. Anne
532		609	46		760. Anne
533		610	46		761. Anne
534		611	46		762. Anne
535		612	46		763. Anne
536		613	46		764. Anne
537		614	46		765. Anne
538		615	46		766. Anne
539		616	46		767. Anne
540		617	46		768. Anne
541		618	46		769. Anne
542		619	46		770. Anne
543		620	46		771. Anne
544		621	46		772. Anne
545		622	46		773. Anne
546		623	46		774. Anne
547		624	46		775. Anne
548		625	46		776. Anne
549		626	46		777. Anne
550		627	46		778. Anne
551		628	46		779. Anne
552		629	46		780. Anne
553		630	46		781. Anne
554		631	46		782. Anne
555		632	46		783. Anne
556		633	46		784. Anne
557		634	46		785. Anne
558		635	46		786. Anne
559		636	46		787. Anne
560		637	46		788. Anne
561		638	46		789. Anne
562		639	46		790. Anne
563		640	46		791. Anne
564		641	46		792. Anne
565		642	46		793. Anne
566		643	46		794. Anne
567		644	46		795. Anne
568		645	46		796. Anne
569		646	46		797. Anne
570		647	46		798. Anne
571		648	46		799. Anne
572		649	46		800. Anne
573					

En respondent skickade med bilder av några kära barndomsböcker.

på resan. Däremot väcker e-boken inga känslor, vilket den fysiska boken helt klart gör. Att läsa en fysisk bok är framför allt lustfyllt. Pappersboken har, förutom att den går att bläddra och skriva i, också en dimension som är intressant: den är som en byggsten i ett identitetsbygge. Enskilda böcker kopplas till minnen, historia och skeden i livet. Man har följaktligen en personlig relation till den fysiska boken, och en egen boksamling skapar både trygghet och hemkänsla. Böckerna har också ofta sina givna platser i hyllan och följer ett eget system. En församlingssekreterare född 1966 konstaterar: "Inte kan man ha en fotobok bredvid en roman av Håkan Nesser." En kock född 1987 reflekterar över hur en eventuell kommande fru ska förhålla sig till mängden böcker han har: "Hon måste finna sig i att mina böcker följer med mig. Hon får acceptera det eller så blir det inget giftermål."

De flesta befarar att de egna böckerna sannolikt går en dyster framtid till mötes. Antikvariaten kan inte ta emot alla böcker och yngre generationer vill inte heller ha dem. Många verkar dock ha accepterat att boksamlingen är betydelsefull endast för en själv.

Åsiktsdelaren ljudboken

Ljudboken delar åsikterna skarpast. Den har sina klara anhängare men är också det format som av många valts bort helt och hållet, som ett otänkbart eller ointressant alternativ. Det finns de som kan lyssna på en ljudbok medan de gör allt möjligt annat – och som rentav har hittat en väg tillbaka till litteraturen tack vare denna nya form – medan andra måste koncentrera sig till hundra procent på att lyssna och därför upplever det som tröttsamt. Ljudboken passar helt enkelt inte alla.

Läsandet som en del av livet

Vad konkurrerar med läsningen? Studietiden verkar vara en period då fritidsläsandet minskar. Har man studerat hela dagen orkar man inte ta upp en bok på fritiden. Andra nämner tidstjuvar som stickning, skötsel av småbarn och skogsröjning.

Överlag har många dock en både stark och emotionell relation till böcker och läsning, och de flesta som svarade är storkonsumenter av litteratur. Många tycker att läsning är lika självklart som att andas, en del av livet helt enkelt. Den yngsta respondenten, född 2003, säger dock: "Jag skulle aldrig välja en bok framför en tv-serie." Det här ska vi nysta upp i en ny frågelista riktad till en yngre målgrupp. ●

Nelly Laitinen är förste arkivarie på SLS arkiv i Helsingfors.

Under pandemin blev distansundervisningen vardag för många ungdomar. Även sommarjobbet på SLS introducerades till en del via skärm i maj 2021. Foto: Yrsa Lindqvist

”För två år sedan hade jag aldrig trott detta”

Hösten 2021 såg coronasituationen rätt ljus ut. Vaccinationerna hade kommit igång, och sommaren hade förlöpt lugnt. Det var dags för SLS arkiv att följa upp insamlingen ”Finland stänger” med en ny frågelista. Nu var fokus på hur drygt 18 månader med pandemin hade påverkat oss. Text: Yrsa Lindqvist

Frågelistan hette till en början ”Finland öppnar”, men i december stod samhället återigen inför en nedstängning. Julfester, konserter och alla slags sammankomster inhiberades. I ett slag kändes frågelistan inaktuell, rubriken och frågorna formulerades till vissa delar om och insamlingen höll låg profil. Den nya nedstängningen kändes som ett stort bakslag – skulle restriktionerna och rekommendationerna verkligen fortsätta i all oändlighet?

Under våren 2020 samlade museer och arkiv runt om i världen in oerhört många berättelser och annan dokumentation som beskrev världsläget ur individens perspektiv. Erfarenheterna av att göra en uppföljning var emellertid inte speciellt goda. Alla var trötta på att berätta om corona. Dessutom hade den akuta hypen gått över, det var inte längre en ny situation att förhålla sig till. Trots det gav insamlingen SLS gjorde ett fint material. Resultatet blev drygt 30 svar, varav flera långa och reflekterande berättelser som ger inblick i olika livssituationer. Också inledningsfasen av pandemin beskrivs, men den här gången mer analytiskt och begründande, med facit på hand. Lugnare perioder har fungerat som andrum.

Hösten 2021 är jag glad för att jag hann med två konserter, två museibesök, två teaterbesök, en biograf och en lunchrestaurang i fyra vänners lag. Det lever jag på den här våren, och hoppas på mer snart.

Vanor i vardagen

I frågelistmaterialet beskrivs många fenomen som känns igen som typiska för pandemitiden: frivillig och ofrivillig isolering, distansarbete, distansskola med mera. Trots att distansmöten upplevs som tunga tror man att de kommit för att stanna, men som ett komplement. En annan vana som rotat sig för vissa är att beställa hem mat. Och munskydd kanske tas fram på nytt i förkylningstider, som vi sett asiatiska turister göra.

Det som alla är överens om är att livet plötsligt förändrades till någonting oigenkänt.

Den känslan när mina annars helt fullbokade kalendrar, både jobbet, och den egna, blev tomma på en dag, den glömmar jag aldrig.

I många svar är det känslorna som beskrivs ingående. Framför allt längtan efter män-

niskor man saknat, men också känslor av avstånd och polarisering.

Min kärlek till Sverige har fått sig en rejäl törn som handlar om förvåning och misstro. Jag har också märkt att jag reagerar mycket starkt på folk som propagerar för antivaccinering – det är nästan så jag har lust att radera dem från min vänlista på facebook. Så långt har jag inte gått, men lusten att göra det kom lite som en chock för mig själv.

Från kris till kris

När insamlingen avslutades den 31 mars var en ny kris redan ett faktum. För de flesta kom anfallskriget mot Ukraina lika oväntat som pandemin, och det normalitillstånd som skymtade i horisonten och som alla längtat efter, gled undan. Återigen följer vi med ett skeende som skapar oro.

Jag vet inte vad som skrämmer mig mera, Putin eller Corona. Vill bara att allt ska bli lugnt igen. Att folk ska få resa, umgås, dansa, ställa till med fester. Vill göra festfrisyrer åt glada människor. Vill njuta av livet, utan rädslor. Vill slänga bort ansiktsmasken och kramas. Så trött på pandemin och världsläget.

En sak har vi troligen lärt oss – att inte ta något för givet och att vad som helst kan hända. ●

Yrsa Lindqvist är förste arkivarie vid SLS arkiv i Helsingfors.

Folkdans på foto och film samlades in

Nya donationer av folkdansfotografier och -filmer kompletterar Samlingen för folklig musik- och dansutövning i SLS arkiv i Vasa. Text: Synnöve Svanström

I DECEMBER 2019 GJORDES ett upprop som efterlyste fotografier och filmer med anknytning till folkdans. I uppropet frågades efter bilder och filmer – både äldre och nyare – från olika folkdanssammanhang: allt från vardagens övningar och lokala fester till stora folkdansevenemang. De som blev intresserade av att bidra till insamlingen uppmanades att anteckna vad som syns på deras fotografier och filmer, eftersom "vem, vad, var och när" är viktiga uppgifter för att arkivmaterial ska bli sökbart i databaser och söktjänster.

Uppropet väckte intresse

Uppropet hörsammades av 22 personer som under loppet av 2020 tog kontakt med arkivet och ville donera fotografier och filmer. Bland dem fanns både personer med egen folkdansbakgrund och familjemedlemmar till utövare av folkdans – personer vars framlidna föräldrar dansat folkdans eller vars barn deltagit i folkdansverksamhet. Också personer som inte själva har anknytning till folkdans, men som fotograferat folkdans vid något tillfälle, kontaktade arkivet.

Diskussionerna med dem som tog kontakt blev i de flesta fall början på en donationsprocess, men inte alltid. I ett fall fanns originalen till bilderna hos ett annat arkiv och i några fall ville man återkomma efter en noggrannare genomgång av sina bilder och filmer.

Covid-19-pandemin gjorde också att flera donationer måste vänta för att det skulle bli möjligt att träffas och diskutera donationen eller överlämna den.

Mottagna donationer och fortsatt insamling

I slutet av 2021 hade 13 donationer med över 3800 fotografier i olika format tagits emot. I vissa fall var donationerna så omfattande att de blev egna samlingar, medan andra mindre donationer infördes i den för ändamålet skapade samlingen Folkdansfotografier och -filmer (FMI 502). I samlingarna finns allt från små svartvita pappersbilder till hela fotoalbum eller digitala högupplösta bilder. De filmer som hittills har lämnats in har varit digitala videofiler.

Det donerade materialet visar folkdansverksamhet ända från 1930-talet till i dag. Donationerna kommer från ett fåtal orter i Svenskfinland, men många bilder visar finlandssvenska och nordiska ambulerande folkdansstämmor och dansfester. Arkivets besökare kan därför hitta bilder av folkdansare och folkdans från hela Svenskfinland och Norden i det donerade materialet.

Arbetet med några av de donationer som initierades till följd av uppropet 2019 har på grund av pandemin flyttats framåt, men kontakterna har upprätthållits och arbetet går vidare.

Ett viktigt resultat av uppropet är att fler blivit medvetna om att film och fotografier som dokumenterar folkdans och den folkliga dansen i Svenskfinland kan vara av intresse också för en större allmänhet – inte bara nu utan också i framtiden.

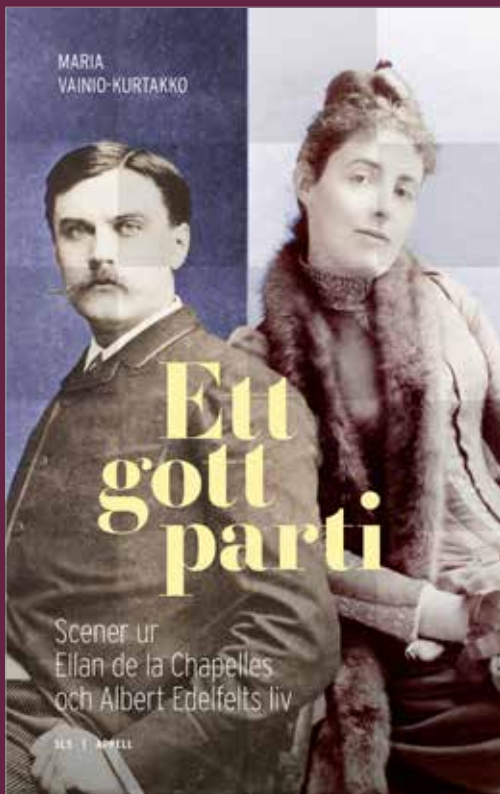
Synnöve Svanström är arkivarie på SLS arkiv i Vasa.

Album och fotografier till den nya samlingen Folkdansfotografier och -filmer (FMI 502). Foto: Kai Martonen

Nytt ur SLS utgivning

VÅREN 2022

MARIA VAINIO-KURTAKKO

Ett gott parti

Scener ur Ellan de la Chapelles och Albert Edelfelts liv

Ellan de la Chapelle och Albert Edelfelt, som båda ställt sig tveksamma till giftermål, bildade ett till synes lyckat förbund. Men bakom kulisserna knakade det i fogarna när en framåtblickande kvinnas ambitioner och en konstnärs brokiga liv skulle anpassas efter omvärldens förväntningar. I den här berättelsen vävs tvåsamhetens glädje och bekymmer samman med samtida skönlitteratur och det sena 1800-talets tidsanda, där det moderna genombrottet stod inför dörren. Parets självskrivna plats i Helsingfors-societeten och i de parisiska salongerna väckte gång på gång knepiga frågor om ekonomiska resurser, inflytande och social position. *Ett gott parti* skisserar fram ett äktenskap i tiden, och samtidigt ett samhälle i miniatyr.

416 s., inbunden, illustrerad, cirka 29 euro. ISBN 978-951-583-557-4. Omslag: Antti Pokela. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Förvaltning och rättssäkerhet i Norden

Utveckling, utmaningar och framtidsutsikter

Red. Sebastian Godenhjelm, Eija Mäkinen & Matti Niemivuo

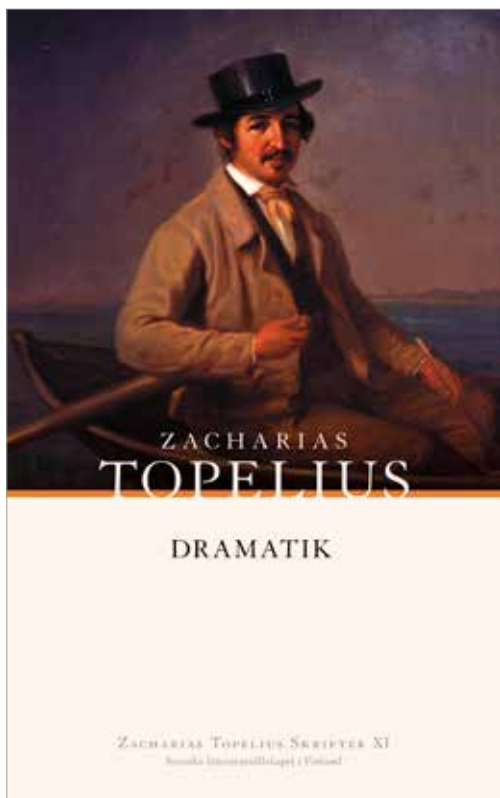
Den nordiska välfärdsmodellen står inför stora utmaningar. Svår lösta samhällsproblem som klimatförändring, migration, pandemier, högerextrema rörelser och en åldrande befolkning sätter press på den offentliga förvaltningen och rättssäkerheten. Hur ska vi i framtiden förverkliga de grundläggande rättigheterna och organisera välfärden?

I den här antologin gör fjorton nordiska forskare en bred och kritisk granskning av den offentliga sektorns utveckling, utmaningar och möjliga lösningar ur ett juridiskt och statsvetenskapligt perspektiv. De betonar potentialen i ett ökat nordiskt samarbete och en mer reflekterande och pragmatisk förvaltningspolitik.

352 s., häftad, cirka 25 euro. ISBN 978-951-583-558-1.

Omslag: Antti Pokela. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag. Läs boken gratis på sls.fi.

ZACHARIAS TOPELIUS

Dramatik

Utg. Carola Herberts & Frida Wickholm under medverkan av Mikko-Olavi Seppälä

Zacharias Topelius Skrifter XI

Topelius var en av de första finländska författare som skrev för teaterscenen, och han gjorde det med stor framgång. Hans debutpjäs *Efter femtio år* 1851 blev en succé också i Sverige. Finlands första opera *Kung Carls jagt* med libretto av Topelius och musik av Fredrik Pacius blev en märkeshändelse. Dramat om *Regina von Emmeritz* framfördes flitigt på svenska och finska scener också under 1900-talet och blev film. Till invigningen av Nya Teatern vid Skillnaden 1860 skrev Topelius sagospelet *Prinsessan av Cypern* med motiv ur Kalevala. *Dramatik* innehåller sju verk.

628 s., inbunden, cirka pris 34 euro. ISBN 978-951-583-559-8.
Omslag: Antti Pokela. Läs utgåvan gratis på topelius.sls.fi.

Reflektioner om svenskan i Finland – i dag och i går

Red. Marika Tandefelt

Hösten 2019 blev bokserien om svenskan i Finland klar, och det blev möjligt att kommentera den bild av språket som volymerna tecknar. I denna antologi reflekterar några skribenter kring svenskan i Finland från olika utgångspunkter. Olle Josephson ser på svenskan som ett pluricentriskt språk, där svenskan i Finland ingår som en natiolekt. Ann-Marie Ivars skriver om dialektens plats i samhället under 170 år. Mats Thelander och Pirkko Nuolijärvi ser på bokprojektet ur ett sverigesvenskt respektive finskt perspektiv. Nina Martola förklarar vad som avses med en korpus och beskriver hur man använder den finlandssvenska språkbanken.

Omslag: Antti Pokela. Läs boken gratis på sls.fi.

Kerstin Söderholms dagböcker

Kerstin Söderholm

Webbplatsen Kerstin Söderholm, där poetens dagböcker från 1906–1943 redan publicerats, kompletteras nu med Söderholms brev och skönlitterära manuskript som faksimil. I brevarkivet ingår över 800 brev av Kerstin Söderholm både som privatperson och som sekreterare för Finlands svenska författareförening. I breven berättar hon om sin vardag, sitt skrivande och sin omedelbara omgivning. Hennes sociala nätverk framträder och återspeglas i ett omfattande person-

register. Bland de skönlitterära manuskripten finns både kända och okända dikter, prosatexter och dramatik såsom den opublicerade pjäsen *Arnulf*.

Söderholms tryckta diktsamlingar och en novellsamling finns digitaliserade hos Litteraturbanken.

Läs utgåvan gratis på soderholm.sls.fi.

Foto: Knut Erik Tranøy

GEORG HENRIK VON WRIGHT

Om Wittgenstein

Skrifter 1936–2001

Utg. Lassi Jakola & Thomas Wallgren

Våren 1939 uppstod en osannolik vänskap mellan den unge doktoranden Georg Henrik von Wright och Ludwig Wittgenstein, professor i filosofi i Cambridge. Mötet med Wittgenstein blev avgörande för von Wrights karriär och bidrog till att forma hans livssyn. Han har också format bilden av Wittgenstein genom att, som en av tre arvtagare till Wittgensteins litterära kvarlåtenskap, redigera och ge ut hans efterlämnade manuskript.

Om Wittgenstein är en heltäckande samling av von Wrights svenskspråkiga skrifter om Wittgenstein. En del av materialet publiceras för första gången medan annat tidigare varit svårtillgängligt. Skrifterna ger fascinerande inblickar i von Wrights och Wittgensteins liv och tänkande, och beskriver de två filosofernas vänskap.

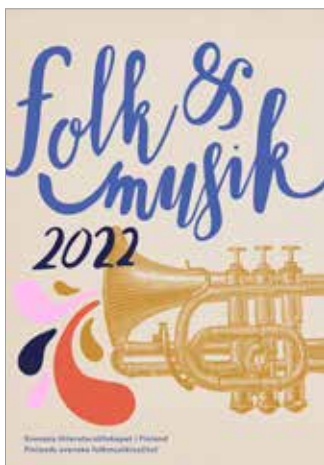
Läs boken gratis på sls.fi och hela utgåvan på vonwright.sls.fi.

Folk och musik 2022

Red. Niklas Nyqvist

Årets nummer innehåller bland annat artiklar av FD Helen Rossil, FD Magnus Gustafsson och FD Ingrid Åkesson som föreläste under webinarieret *Folkviseforskningen i Norden idag och dess koppling till det svenska Finland* den 3 november 2021. Här ingår också en intervju med Désirée Saarela-Portin om folkmusikcentret i Lappfjärd och en artikel om fiolspels-traditionen i Kaustby och dess väg till Unescos lista över immateriella kulturarv. I numret kan du dessutom läsa en svensk översättning av FD Outi Valos *lectio praecursoria* till disputationen vid Tammerfors universitet om nationella och ideologiska dimensioner i Erkki Ala-Könnis insamlingsverksamhet.

Läs tidskriften gratis på fom.journal.fi.

ESBO SPELMANSLAG

Esbo spelmän förr och nu

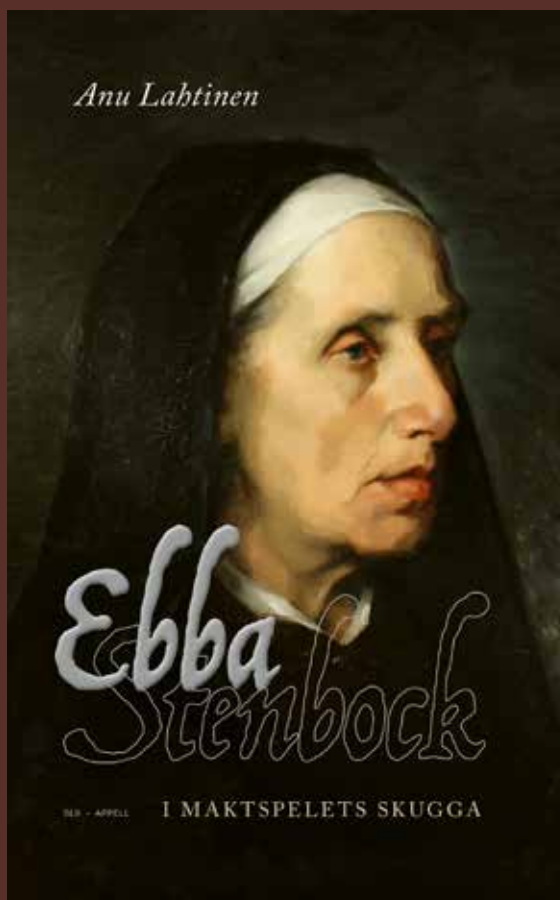
Folkmusik från Finlands svenskbygder 39

Skivan presenterar spelmansmusik i Esbo från slutet av 1800-talet fram till i dag, både traditionella låtar från trakten och nykomponerade låtar av lokala spelmän. Esbo spelmanslag grundades 1975 och har sedan starten verkat i anslutning till stadens svenska arbetar-institut, Esbo Arbis. Esbo stad firar 50-årsjubileum i år och spelmanslaget deltar i firandet genom att hylla de närliggande byarnas mångsidiga musiktradition. Konstnärlig ledare för spelmanslaget är Pekka Pentikäinen.

Cd, cirka 15 euro, finns också på musikströmningstjänster.

SOMMAREN OCH HÖSTEN 2022

ANU LAHTINEN

Ebba Stenbock

I maktspelets skugga

I september 1597 befinner sig Ebba Stenbock på Åbo slott, mitt i stormens öga. Hertig Karl och kung Sigismund, som Ebbas make, den fruktade Klas Fleming understödde, kämpar om den svenska kronan. Kommer kungens soldater att hinna fram innan hertigens trupper stormar slottet? Eller kan Ebbas inflytelserika syster, änkedrottningen Katarina, komma till hjälp?

Genom Ebbas livsöde lyfter historikern Anu Lahtinen fram centrala frågor om familj och makt, hur kvinnor växlade mellan andras krav och egna lösningar och hur maktkamperna ledde till att de mäktiga adelssläktorna drabbades av allt från konfiskeringar till avrättningar. Boken är den första heltäckande biografien, ursprungligen utgiven på finska, om en kvinnas liv i det svenska riket på 1500-talet.

Ca 220 s., inbunden, illustrerad, cirka 25 euro. Utkommer i augusti. ISBN 978-951-583-563-5. Omslag: Antti Pokela. Översättning: Heidi Granqvist. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

Mina lögner

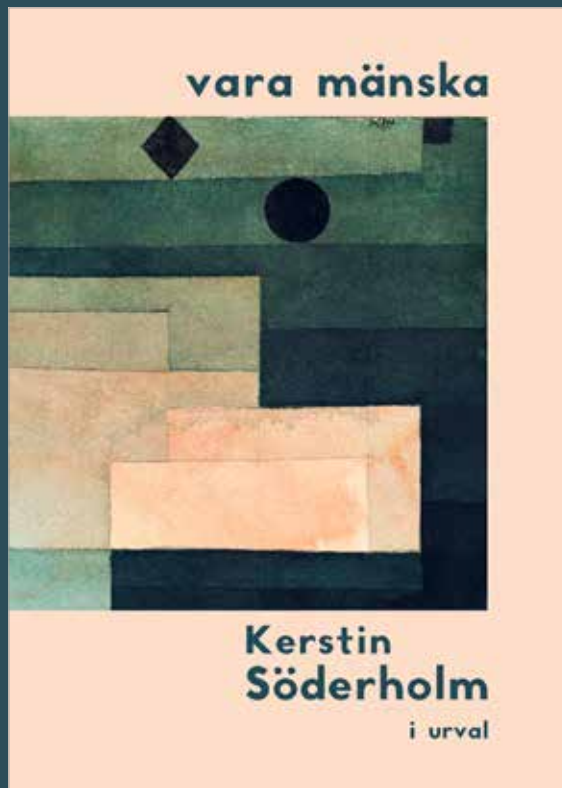
Henry Parland i urval

Utg. Pieter Claes & Elisa Veit

Henry Parland (1908–1930) var den yngste i den första generationen finlandssvenska modernister. Om han skulle skriva i dag, skulle han vara en Twitter- eller Tiktokpoet. Parlands texter är ofta korta och slagkraftiga och strösslade med skarpa observationer. Han sätter ord på en ung persons ångest, ork och osäkerhet, och får 1920-talet att kännas både aktuellt och överraskande nära. En nervositet och spänning finns under ytan, men också mycket humor, som till exempel författarens tågresas med djävulen och ett ständigt flörtande mellan lögner och sanning.

I *Mina lögner* ingår dikter, prosatexter och dagboksliknande anteckningar. Urvalsvolymen inleds med en essä av litteraturvetaren Agneta Rahikainen.

106 s., inbunden, cirkapris 15 euro. Utkommer i juni. ISBN 978-951-583-564-2. Omslag: Fredrik Bäck. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

vara mänska

Kerstin Söderholm i urval

Utg. Pieter Claes & Elisa Veit

Men mina läppar blöder av längtan att få tala - - - - -

Kerstin Söderholm (1897–1943) hörde till 1920-talets finlandssvenska modernister, men hennes mångfasetterade författarskap har delvis hamnat i skymundan. Söderholm bidrog med en annorlunda röst: hennes texter vänder sig inåt, utforskar jaget, vänder och vrider på relationen till andra människor och sin plats i världen.

Söderholms första diktsamling utkom 1923 och ytterligare fem följde. Hennes omtalade dagböcker utkom postumt och i vetenskaplig utgåva 2021.

I *vara mänska* arrangeras ett urval texter ur diktsamlingarna och dagböckerna runt fyra positioner – jag, du, han, det – beroende på vart poeten vänder sin blick. Urvalsvolymen inleds med en essä av litteraturvetaren Anna Möller-Sibellius.

115 s., inbunden, cirkapris 15 euro. Utkommer i juni. ISBN 978-951-583-565-9. Omslag: Fredrik Bäck. Utges i Sverige i samarbete med Appell Förlag.

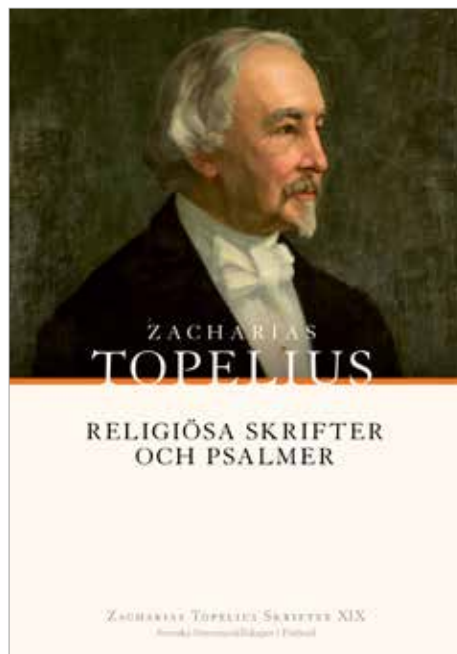
Historiska recept

Historiska recept

Utg. Maren Jonasson, Sebastian Köhler & Märtha Norrback

Baka viceamiral Cronstedts mandelmunkar och smaka på Mannerheimmättens körsbärsvin! På webbplatsen Historiska recept publiceras över tusen finländska recept, råd och rön från 1700- och 1800-talen. Bakverk, pastej, pudingar samt kött- och fiskrätter samsas med huskurer, färgningsrecept och instruktioner för ölbryggning. På webbplatsen finns förutom normaliserade texter, transkriptioner och faksimil av recepten även introduktioner och listor över ämnesord och ingredienser. Sökfunktionen gör Historiska recept till en guldgruva för alla som gillar matlagning, gamla recept och mathistoria.

Utkommer gratis på historiskarecept.sls.fi i november.

ZACHARIAS TOPELIUS

Religiösa skrifter och psalmer

Utg. Magnus Nylund under medverkan av Erika Boije, Anna Maria Böckerman & Birgitta Sarelin

Zacharias Topelius Skrifter XIX

Den 23:e och sista delutgåvan av Zacharias Topelius Skrifter presenterar Topelius religiösa tankar utifrån tryckta verk, anteckningar och tidningsartiklar. I *Blad ur min tänkebok* (1898), som utgavs postumt, samlas texter där Topelius formulerar sin kristna grundsyn och de värderingar som genomsyrar hans författarskap. I *Evangelium för barnen* (1893) riktar han sig direkt till barn och förklarar kyrkoårets predikotexter kortfattat och begripligt, på ett barns nivå. Topelius engagemang i flera psalmbokskommittéer gjorde stort avtryck i den psalmbok som antogs 1886, och tretton av hans originalpsalmer finns fortfarande i dagens psalmbok.

Omslag: Antti Pokela. Utkommer gratis på topelius.sls.fi i oktober.

Historiska och litteraturhistoriska studier 97

Red. Anna Biström & Johanna Wassholm

Natur/onatur är temat för HLS 97. I artiklar, essäer och översikter studeras verk av Gurli Lindén, Monika Fagerholm, Lars Englund, Solveig von Schoultz och finländska modernister – samt Arthur Thesleffs liv. Bidragen innehåller analys och reflexion – kring hav, ljus, passion och frihet, ekofeminism, antropocen och grym natur. Relationer mellan djur (metaforer) och våldtäkt respektive natur och språk studeras. Perspektiv ges på klimatanpassning i 1700–1800-talets Åbo samt på idéer om livets historia i tidningspress 1809–1859. Dramatik och upplevelsen av att lyssna till hästar öppnar för reflexioner om djuretik. I numret ingår även Ann-Catrin Östmans festtal från SLS årshögtid.

Ca 265 s., häftad, cirka 26 euro. Utkommer i september. ISBN 978-951-583-571-0. Utkommer gratis på hls.journal.fi.

Prenumerera på SLS nyhetsbrev!

Vårt nyhetsbrev innehåller information om det senaste som pågår hos oss – från boknyheter till forskningsrön och pärlor ur SLS arkiv. Du kan prenumerera på nyhetsbrevet genom att fylla i ett formulär på sls.fi, eller skicka ett e-postmeddelande med rubriken "SLS nyhetsbrev" till nyhetsbrev@sls.fi.

Vill du bli medlem i SLS?

Du kan ansöka om medlemskap via sls.fi eller genom att skicka in en ansökan till adressen nedan. Som medlem får du SLS medlemstidning *Källan* och årsboken *Historiska och litteraturhistoriska studier* gratis samt 50 % rabatt på ett exemplar av varje bok i SLS skriftserie (om ej annat anges). Medlemsavgifter: årsmedlemmar 25 euro, ständigt medlemskap 800 euro.

Beställ *Källan* gratis!

SLS tidning *Källan* utkommer två gånger om året. Du kan beställa hem gratis exemplar av *Källan* eller prenumerera kostnadsfritt på tidningen. För beställningar, skriv till info@sls.fi eller ring 09 618 777.

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET I FINLAND

PB 158, 00171 Helsingfors
(besöksadress: Riddaregatan 5, Helsingfors)
Öppet vardagar 9.00–16.00

SLS I VASA

Handelsplanaden 23, 65100 Vasa
Öppet tisdag–torsdag 10.00–16.00

Tfn 09 618 777 (gemensam växel)
info@sls.fi sls.fi